

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

A jog mindenkié:

A közérthető jogi nyelvhasználat aspektusai

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/11/04

Tartalom

Bevezetés	4
1. A dolgozat elméleti keretei	7
1.1. A szövegtípusok kijelölése.....	7
1.2. A szaknyelv mint regiszter	9
1.3. Közérthetőség	11
2. Nyelvi hatalom és kiszolgáltatottság a jogban	12
2.1. Hatalom és kiszolgáltatottság.....	12
2.2. Jogállami aspektusok	14
2.2.1. A normavilágosság követelménye	15
2.2.2. A tisztességes eljárás követelménye	16
2.3. A joghoz való hozzáférés.....	19
3. A társadalmi-jogi kutatások fogalmi háttere	20
3.1. A jogi szocializáció.....	20
3.2. Jogtudat és jogosultságtudat.....	23
3.2.1. Jogismeret	25
3.2.2. Jogi attitűd.....	27
3.2.3. A jog használni tudása.....	28
3.2.4. Összegzés	28
3.3. A jogi elidegenedés nyelvi formái és következményei	29
3.3.1. A jogi elidegenedés.....	29
3.4. A bizalom nyelvi vonatkozásai.....	31
3.5. A jogi kultúra.....	32
3.5.1. A külső és belső jogi kultúra különbségei és jelentősége	32
3.5.2. Az intralingvális átfordítások szerepe a jogi kommunikációban	34
4. Konklúziók	38
Bibliográfia.....	40

„- *Kíván-e magánindítvánnyal élni?*

- *Élni? Hol?*”¹

¹ NÁDASDY Ádám - KÁLMÁN László - KRÁMER Lili: *Jogi bikkfanyelv - Közérthetően* (Szószátyár 6/11/2020)

Bevezetés

„Mindenki tudja, hogy a magyar hivatalos stílus általában és mindenütt fertelmes [...] A törvénytörvényekről nem is szólok. Ítéleteiket legalább tízszer kell elolvasni, míg az ember az ötven tagú körmondatból kibontakozva sejteni kezdi, hogy a sok »tekintetéből« és »indokából« mit »ítéltetett«. Még leginkább megemészthető, (habár ehhez is erős gyomor kell) egy-egy vármegye úgynevezett »ékes tollú« főjegyzőjének pennájából kifolyó felterjesztés, mely azonban egytől egyig abban a bajban szenved, hogy legrövidebb mondata harmincz rőfös.”²

Ez a részlet 1875-ből származik Pongrácz Emil pénzügyi közigazgatási ítélembíró tollából, s joggal érezhetjük úgy, hogy a magyar hivatalos stílus, s jogi- közigazgatási nyelv bizonyos szempontból ugyanott tart, mint százötven éve. Továbbra is a szükségtelenül dagályos kifejezések, a többszörös mellé- és alárendelések okozta végtelen körmondatok, az érthetetlen fogalmazásmód jellemzi a jogi iratokat, melyek értelmezéséhez *erős gyomor* kell. Ebből adódik, hogy a közérthető fogalmazás kérdése, az egyszerű állampolgárok igénye arra, hogy megértsék az őket érintő hivatalos szövegeket már régóta jelen van mind a szakirodalomban, mind a gyakorlatban. Sokáig azonban a jogi gondolkodás szélére szorult, nem kapott széleskörű figyelmet. Az áttörést az angolszász területekről induló Plain Language Movement (PLM) létrejötte hozta meg, ugyanis eredményeképp nemcsak Ausztrália, Új- Zéland vagy Dél-Afrika angolajkú területein terjedt el az egyszerűbb nyelvezetre törekvés, hanem hatására jött létre például az olasz Progetto Chiaro!³ vagy a svéd Klarspråksgruppen⁴ is.

Az állampolgárok irányából induló reformigény idővel eljutott a szakmai szervekig is, ennek bizonyítéka például a 2023 júniusában megjelent Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) szabványa a közérthető fogalmazásról⁵, mely általános módszereket és javaslatokat foglal magában. Ezt külön a jogi szakmai kommunikációra specializált verzió is követi majd, hiszen a jogi szövegek egyértelműen az egyik legerősebben érintett területei a közérthetőségi törekvéseknek. Mivel nemcsak a különböző peres és nemperes eljárások kapcsán vagy jogszabályok olvasása során találkozhatunk velük, hanem számos olyan területen is használatban vannak, ahol hivatali, közigazgatási ügyintézés folyik, így szinte kikerülhetetlenül részei az életünknek. A NAV által kiküldött felszólító levél vagy a kedvenc webshopom

² PONGRÁTZ Emil: „A financz magyarság” *Magyar Nyelvőr* 1875/4. 127.

³ https://www.academia.edu/1621561/Progetto_Chiaro_and_the_plain_language_movement_in_Italy

⁴ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-klarsprak/klarsprakshistoria>

⁵ <https://www.iso.org/standard/78907.html>

megújult Általános Szerződési Feltételei éppúgy a jogi zsargont használják, mint a törvénykönyvek és kódexek.

A fentebb is említett jogi közérthetőségi szabvány absztraktja például kifejezi, hogyha nem értünk, nem találunk vagy nem tudunk használni egy jogi dokumentumba foglalt információt, az nemcsak kétségbeejtő lehet, hanem egyenesen életveszélyes. Azon egyének számára ugyanis, akik nem képesek befogadni a jogi szövegeket, akik nem tudnak megfelelően hozzájutni az igazságszolgáltatáshoz, az alapvető emberi jogokhoz való hozzáférés szorul korlátok közé. Mindez kihat a jövedelemszerzési, lakhatási lehetőségeikre, az egészségügyi vagy gazdasági döntéseik megalapozottságára vagy éppen arra a képességükre, hogy érvényesítsék és megvédjék a jogaikat. Emellett az állami és a gazdasági szervezekre is káros következményekkel járhatnak a nem megfelelő kommunikációból adódó problémák, hiszen növekvő költségeket és csökkenő hatékonyságot eredményezhetnek.⁶

Az elmúlt időben a közérthetőségi trend hazai területekre is elért, itthon több kutatás is készült a témában⁷, 2015-ben a Helsinki Bizottság szociolingvisztikai vizsgálatot folytatott le a büntetőeljárás jogokról szóló tájékoztatók közérthetőségét vizsgálva,⁸ majd érthetőbb verziókat készített a különböző hatósági tájékoztatókhoz, 2017 pedig a „közérthetőség éve” volt a bíróságokon. Mindemellett számos egyszerű, praktikus útmutatót is találhatunk az írott szövegek közérthetőbbé tételére, akár pszicholingvisztikai szakkönyvekben,⁹ akár a közérthetőség jegyében íródott honlapokon¹⁰ vagy éppen kifejezetten a jogszabályokra vonatkoztatott tanulmányokban is.¹¹ Ezekben leggyakrabban a mondatok rövidítését, idegen kifejezések közismert szinonimájának használatát, a szenvedő szerkezetek aktív rendjét vagy a hagyományos szórend előtérbe helyezését emelik ki.^{12,13} A tartalom mellett a formai eszközök, például megfelelő tagolás vagy betűtípus használata is segíti a megértést. Néhány egyszerű

⁶ <https://www.iso.org/standard/85774.html>

⁷ A Nyelvhasználat a jogi eljárásban. Nyelvi átfordítás és ténykonstrukció a jogi tényállás megállapításának folyamatában c. FKFP-kutatást a Miskolci Egyetem Jogelméleti és Jogsociológiai Tanszék folytatta le 2000 és 2003 közt, 2014-2018 közt pedig „A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére” c. OTKA-kutatást végeztek el szintén Miskolcon.

⁸ https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_kutatasi-jelentes_HUN.pdf

⁹ LUKÁCS Ágnes - PLÉH Csaba: *Pszicholingvisztika: magyar pszicholingvisztikai kézikönyv* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014)

¹⁰ <https://vilagosbeszed.hu/>

¹¹ VINNAI Edina: „Hogyan hat a közérthetőség a szabálykövetésre?” *Magyar Jogi Nyelv* 2022/1.

¹² Christopher WILLIAMS: „Legal English and plain language: An introduction” *ESP across Cultures* 2004/1.

¹³ <https://www.everand.com/listen/podcast/594329675>

példán keresztül egyértelműen látszik is, hogy apró stilisztikai technikákkal milyen sokat tehetünk a jobb megértés elősegítése érdekében:

probléma	eredeti	közérthető
közérthető kifejezés helyett idegen szavak	direkt szándék	egyenest szándék
tagadó szerkezetek használata	az eljárás lefolytatását nem akadályozza	az eljárást lefolytatjuk
passzív szórend	a tiltott tárgy eladásra került	a tiltott tárgyat eladták
„terpeszkedő” / „pöffeszkedő” kifejezések	intézkedés foganatosítására kerül sor	intézkedik
köznyelvtől idegen szórend	meg nem fizetése esetén	ha nem fizeti meg
többszörös birtokos kifejezések	a szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt benyújtott kereseti kérelmet	azt a kereseti kérelmet, melyet a szerződés érvénytelenségének megállapítására nyújtott be
személytelen szerkezetek	megállapításra került	megállapítottuk

1. táblázat: Az egyszerűsítés példái

Mindezek ellenére a valóságban továbbra is él bennünk az az általános tapasztalat, hogy a magyar jogi nyelv egy bonyolult, idegen entitás, amit csak az arra hivatott szakmabeliek érthetnek meg. Továbbra is a jogászok befogadóképességét alapul véve fogalmazzák a jogszabályokat, majd azt is meghaladva módosítgatják azokat, több oldalas leveleket küldenek ki egyszerű felszólítások helyett vagy éppen zsargonokkal teli ítéletet olvasnak fel a nyolc általánost (sem) végzett terheltek. A jogi szaknyelv egyik ága a közigazgatás bürokratikus nyelve – melyet egy klasszikus értelemben vett jó állampolgár nem tud elkerülni – különösen elveszett az értelmetlenül túlnyújtott, dagályos formák útvesztőjében. Ez mind az egyének szempontjából, mind társadalmi oldalról problémát jelent, mindemellett a jogrendszerünk belső logikájával sem áll összhangban.

A következőkben két szempontból fogom megközelíteni a jogi nyelvhasználat egyszerűsítése mellett szóló okokat, előnyöket, eddig elért eredményeket, s lehetőségeket. Először a jogi kommunikációban felbukkanó (nyelvi) hatalmi viszonyokat fogom vizsgálni, majd megpróbálom bevonni a gondolkodásba a társadalmi-jogi kutatások fogalmi készletét, tudományos háttérét, logikáját. A dolgozat során a mesterséges intelligencia kategóriájába tartozó rendszert nem használtam.

1. A dolgozat elméleti keretei

1.1. A szövegtípusok kijelölése

A hatékony szövegvizsgálatokhoz először fontos egy olyan keretet alkotni, melyből egyértelműen kiderül, mely szövegcsoporthoz lesz szó. Az érthetőség felől közelítve ez azért szükséges, mert a különböző műfajok különböző feldolgozhatósági jellemzőkkel rendelkeznek a stilisztikai, nyelvtani, frazeológiai stb. elemeik alapján. Habár a jogi szövegtípusokra nem létezik olyan egységes rendszer, mely minden szempontot figyelembe vesz, sőt egy ilyennek a felállítása egyesek szerint irreális elvárás is volna,¹⁴ valamely tipologizálás mentén el lehet indulni. Természetesen lehetséges volna általában a jogi kommunikációról beszélni, azonban ez két szempontból sem volna szakmailag helyes. Egyrészt annak nem minden aspektusát érinti a közérthetőség kérdése, bizonyos elméleti igényekkel, belső diskurzusra készült szövegek nyelvi megformáltságának szükséges összetevője a legmagasabb szintű tudományosság, ezekről alább lesz szó. Másrészt a különböző szövegtípusok közt olyan funkcionális és nyelvi eltérések állnak fenn, melyek szükségessé teszik jelen írás mozgásterének kijelölését.

A különböző műfaj- vagy szövegtípusok ismertetése, egyáltalán a jogi szöveg definiálhatósága körüli álláspontok összefoglalása meghaladná ezt a dolgozatot, így csak röviden térnék ki a potenciálisan alkalmas tipológiákra, s arra, melyet végül választottam. A legegyszerűbb felosztás az írott és szóbeli szövegek elkülönítése volna, azonban érezhetjük, hogy ez nem lenne célravezető: tárgyaláson részt vevő tanúnak éppúgy meg kellene értenie a számára szóban feltett kérdéseket, mint az írásban kiküldött idéző iratot.

A jogi nyelv közérthetősége szempontjából pontos határokat lehet húzni Heltai lehetséges kommunikációs relációk alapján felállított – nem a teljesség igényével készült – tipológiája alapján, melyet az alábbi táblázat szemléltet:

ki?		kivel?	miről?	milyen nyelven?
szakember	kommunikál	szakemberrel	szakmai témáról	szakmai nyelven
szakember		nem szakemberrel	szakmai témáról	szakmai nyelven
szakember		nem szakemberrel	szakmai témáról	részben szakmai nyelven
nem szakember		szakemberrel vagy nem szakemberrel	szakmai témáról	nem szaknyelven

2. táblázat: Szakmai kommunikációs helyzetek¹⁵

¹⁴ BALOGH Dorka: *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben* Phd értekezés, Budapest, 2020.

¹⁵ HELTAI Pál: „Szakmai kommunikáció és szaknyelv” In: *Porta Lingu: Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban* (Debrecen: Center Print Nyomda, 2006)

Heltai a kommunikáció elemei alapján meghatározott bizonyos kombinációkat, s bárki számára egyszerűen megállapítható, hogy a közérthető nyelvezet igénye azokban a helyzetekben áll fenn, amikor nem szakember az egyik résztvevő fél, ám mégis szakmai nyelven folyik a diskurzus. Ez egy minden esetre egyedileg megállapítandó folyamatot követel. Abban az esetben, ha egy gyakorló jogász megpróbálja eldönteni, hogyan is szóljon a vele szemben álló félhez, ez egy egyszerű és gyors választ kínál, ám egy elméleti írásnak ingatag alapot adna.

Célravezető lehet tehát más megkülönböztetést alkalmazni. Már Kelsen is elválasztotta egymástól az előíró (preskriptív) és leíró (deskriptív) szövegeket,¹⁶ mely vonalon elindulva viszonylag egységes álláspont alakult ki a jogelméletben a következő prototipikus kategóriákat létrehozva:

- a) a tételes jog, azaz a jogszabályok nyelve (előíró/ preskriptív): mindazon szövegek, melyekben a normatív jelleg dominál, például a törvénykönyvek
- b) a jogalkalmazás nyelve (vegyes): elsősorban deskriptív, de preskriptív elemeket is tartalmaznak, például a bírósági határozatok
- c) a jogtudomány nyelve (leíró/ deskriptív): metajogi szövegek, melyek a jogról szólnak, például szakkönyvek, elméleti művek¹⁷

Az itt bemutatott kategóriák közül a jogtudomány tisztán leíró nyelve szakmabeliekhez szól, így azon szövegek esetében nem szükséges a nyelv egyszerűbbé tételét követelni. Egy tudományterület művelői egymás közt okkal tartanak fenn egy kidolgozott és bevált regisztert, ami nem zárja ki természetesen a tudománykommunikációs törekvéseket. Dolgozatomban tehát a jogi szaknyelvi kommunikáció azon színtereiről lesz szó, melyek a jogszabályok és jogalkalmazás nyelvi hatáskörébe esnek, hiszen ezekben a helyzetekben a szöveg címzettje laikus is lehet.

Külön kiemelném a hatósági jogalkalmazás fogalmát, mely a jogalkalmazás egy speciális formája. Tekintve, hogy a magyar közigazgatás elméletét és gyakorlatát is a jogi nyelv, illetve a jogtudományi megközelítés dominanciája jellemzi,¹⁸ a jogkövető állampolgárok egyik leggyakoribb találkozási pontja a jogi szövegekkel a hatóságokon, hivatalokon keresztül történik. Mivel megalapozottnak tartom azt a felfogást, mely szerint a közszolgáltatások és az

¹⁶ KELSEN Hans: *General theory of norms* (Oxford: Clarendon, 1991)

¹⁷ BALOGH Dorka: „Jogi szövegtípusok és közérthetőség” *Glossa Iuridica* 2023/3 177-196.

¹⁸ GAJDUSCHEK György: „A magyar közigazgatás és közigazgatás- tudomány jogias jellegéről” *Politikatudományi Szemle* 21/4. 29-49.

ügyfélorientáció felfogható jogalkalmazásként,¹⁹ így az ebbe a körbe tartozó kommunikációs helyzeteket is a jogalkalmazás nyelve alá esőként fogom tárgyalni.

1.2. A szaknyelv mint regiszter

A dolgozat kereteinek kijelölése során szükséges kitékinteni arra a tényre is, hogy a szaknyelvre és szakmai nyelvhasználatra vonatkozó számtalan vizsgálati módszer közül melyiket fogom alapul venni. Közös jellemzője a különböző felfogásoknak, hogy a szaknyelvre mind a köznyelv felől tekintenek és attól különítik el a lexikai, szintaktikai, grammatikai, stilisztikai, szövegszerkezeti, valamint pragmatikai szintű mennyiségi és minőségi ismérvek alapján.

A magyar jogi szaknyelv sajátosságai közé tartozik például a logikailag és szemantikailag egyaránt rendszerezett és definiált szakszókincs (szakszókészlet). Morfológiai szempontból leírható a cselekvést kifejező szavak gyakori nominalizációjával (pl.: a közokiratot hamisítból a közokirat-hamisítás képződik), melynek következtében a szófajok közül a főnevek és a melléknévek elsőbbsége érvényesül. A köznyelvi használathoz képest arányaiban gyakoribb toldalékmorfémák az -ás/-és deverbális nomenképző (pl.: enyhítés, birtoklás), illetve a -ság/-ség denominális nomenképző (pl.: egyezség, gyámság). Jellemző továbbá a birtokos személyjelek nagyszámú előfordulása, melynek oka a jog által fontosnak tartott tulajdonviszonyok tisztázása (pl.: felelősségét, ingatlanom). A tipikus morfémahasználat mellett a jogi szaknyelv egyik további jellemzője az alárendelő összetett szavak előfordulása (pl.: jóhiszeműség, emberölés).²⁰ A magyar köznyelv szókészletéből származó szavak mellett jelentős a latin és a görög nyelvből átvett kifejezések használata, valamint egyre fokozottabban teret nyer a nemzetközi jog szókészlete is.

Napjainkra az egyik legátfogóbb és legáltalánosabb értelmezés a szaknyelvet mint regisztert tekintő felfogás. Egy nyelvben számtalan különböző, egyazon beszélő által, különféle beszédhelyzetekben, specifikus célokra használt nyelvváltozat létezik, ezeket nevezzük regisztereknek. Egyik típusa a szakmai nyelvhasználat, mely egy adott szakmai közösség olyan speciális nyelvhasználat, amely egyértelműen, pontosan, objektíven tükrözi a valóságnak azt a szeletét, amellyel az adott terület művelői foglalkoznak. Az ilyen viszonyokon belül folytatott kommunikáció megnyilvánulása mind szóban, mind írásban jellegzetes, s alapvetően a

¹⁹ KURTÁN Zsuzsa: „A jogi-közigazgatási szaknyelv rétegzettség és a közérthetőség” *Porta Lingua* 2020. 123-134.

²⁰ DOBOS Csilla: „Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció” In: DOBOS Csilla (szerk.): *Szaknyelvi kommunikáció* (Budapest: Tinta Könyvek, 2010) 184-257.

folyamatos változás, dinamizmus jellemzi, így leginkább az interdiszciplináris összefüggések többszintű kölcsönhatásaiban ragadható meg.²¹

A magyar jogi szaknyelvnek érdemes kiemelni néhány, a közérthetőséggel szoros kapcsolatban álló jellemzőjét ahhoz, hogy pontosan megérthessük, miért is olyan kényes téma annak egyszerűsítése. A jogi nyelv esetében a közérthetőséget jelentősen akadályozó tényezők közé tartozik, hogy – szemben a köznyelvvvel – itt az írásbeli forma elsődleges a beszélt formához képest. Ezt azt jelenti, hogy szóbeli kommunikációs helyzetekben, például egy tárgyalás során vagy egy hivatali eljárásban a szószerkezetek, kifejezések, sőt maga a mondatszerkezet, tagolás is az írott jogi szövegeket, azaz leginkább a jogszabályokat imitálja. Mivel ezek a formulák gyakran többszöri olvasás és hosszas értelmezés után is nehezen befogadható szövegeket alkotnak, egyszeri hallásra egyértelmű nehézséget jelent a megértésük. Felvetődik azonban ennek egy használható olvasata is, hiszen amennyiben ilyen erős a jogszabályi szövegezés befolyása a teljes jogi nyelvhasználatra, úgy érdemes elgondolkodni azon, hogy nem lehetne-e eredményes a jogszabályok érthetőbbé tételével javítani a beszélt nyelvi jogi minőségen is.²²

Másik sajátossága ennek a regiszternek a nyelv különböző dimenzióiban való átjárási kötelezettsége. A legtöbb esetben a szaknyelvek általános, elfogadott jellemzői közé tartozik, hogy csak egy szűk csoport – nagyjából az adott mesterség üzőinek közössége – érti és használja, mindenki más pedig bízik az általuk szerzett és közvetített tudásanyagban. A jogi nyelvvel szemben támasztott elvárások azonban árnyaltabbak ennél, ugyanis használati színtere különbözik attól, amit a többi szaknyelvtől elvárunk. Mindamellet, hogy biztosítania kell a szakmai közösség számára a hatékony, szabatos kommunikációt, minden címzettje, így a laikus számára is érthető, s egyértelmű kell legyen. Nem elég tehát a szakmai dimenzióban megfelelően mozognia, hanem abból kilépve a tágabb közönség felé is érvényesen közvetítenie kell. Míg a legtöbb szaknyelv alapvetően az adott mesterséget üzők csoportjának szól, a jog az egész társadalom nyelve, minden csoporté, minden egyéné. A jog alól nem tudjuk kivonni magunkat, mind megszületünk és mind meghalunk, s a leghétköznapiabb cselekedeteink során is be kell tartanunk a jogi normák által előírt magatartási szabályokat.

²¹ KIEFER Ferenc - SIPTÁR Péter- BAKRÓ- NAGY Marianne (szerk.): *Magyar nyelv* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006)

²² VINNAI Edina: „Harc a szavakért – közérthetőség a jogban” *Alkalmazott Nyelveszeti Közlemények* 2017/1 42-53.

Ezek az kettős elvárások ellentétes erőként hatnak a nyelvre, s így „szizofrén helyzetbe”²³ taszítják azt, hiszen mind a két oldal akaratát nem tudja kiszolgálni egy szöveg. A magas szintű szakmaiság kizárja az olvasók laikus rétegét a megértésből, a közérthető fogalmazás azonban megnehezíti, akár el is lehetetleníti a szakmai közösség számára, hogy egyszerre legyen pontos és hatékony is. Éppen ezért a szakmai – és így a jogi – szövegek is állandóan mozognak a közérthetőség és a szakszerűség közti vonalon, a befogadói közönségtől függően.

Különösen megnehezíti az egyszerűsítési törekvéseket az is, hogy jog egyre több olyan szakágat (pl.: informatikai, műszaki területek) is a hatálya alá von, melyek saját terminológiával rendelkeznek. A hatékony szabályozáshoz ezeknek is a jogi szövegekbe kell épülni, így még nagyobb ráfordítást igényel a megértés.

1.3. Közérthetőség

Az írásom központi fogalma a közérthetőség mint követelmény, elérendő cél, így tisztáznám mit is értünk alatta és milyen jelentésben fogom használni a továbbiakban. Viszonylag erős tudományos konszenzus alapján akkor nevezünk egy szöveget közérthetőnek, ha a szöveg felépítése, megfogalmazása és kinézete olyan, hogy a célközönség:

- a) megtalálja benne, amire szüksége van
- b) megérti, amit talált és
- c) az információ segítségével el tudja érni a célját.²⁴

Mindebből két megállapítást tartok fontosnak kiemelni. Egyrészt mindig figyelemmel kell lennünk a célközönségre, azaz a szöveg tervezett vagy lehetséges címzettjeire, hiszen ők adják a közérthetőségi vizsgálatok alapját. A megértést befolyásoló nyelvi jelenségeket a szövegek feldolgozásához szükséges kognitív ráfordítás mérésével vizsgálják, s határozzák meg. Másrészt a fenti meghatározás azt is jelenti, hogy több különböző módon tudjuk elősegíteni egy szöveg érthetőbbé tételét. Nemcsak a tartalom egyszerűsége könnyítheti a befogadást, hanem a szóhasználat, a szöveg tördelése vagy éppen a betűtípus és a szemléltető ábrák használata is.

Érdekes röviden kitérni a külföldi szakirodalomban gyakran használt „sludge” kifejezésre is,²⁵ ami azon felesleges, túlzott frikciókat (súrlódásokat) jelenti, melyek időt és pénzt vesznek igénybe, megnehezítik a kiigazodást bizonyos helyzetekben, gyakran frusztrálók, s melyek

²³ SZABÓ Miklós: „A jogi nyelv erőtere” In: SZABÓ Miklós (szerk.): *A jog nyelvi dimenziója* (Miskolc: Bíbor, 2015) 179-188. 184.

²⁴ <https://kozerthetofogalmazas.hu/>

²⁵ magyar szakirodalomban még nincsen jelen a fogalom, említi: VINNAI (11. lj.)

hatására emberek akár el is eshetnek a fontos javakhoz, jogokhoz, szolgáltatásokhoz való hozzájutástól.²⁶ Ilyenek lehetnek például az adminisztratív terhek²⁷ vagy a nem egyértelmű, félrevezető rendelkezések, minden feleslegesen dagályos szerkezet, nagyképűségében végtelen körmondat is. A sludge csökkentése szintén fontos része a közérthető kommunikációnak, hiszen könnyebben áttekinthető szövegeket, gyorsabb, magabiztosabb ügyfeleket és ügyintézés eredményezne a bürokráciába csomagolt fellengzősség helyett. A megértést nehezítő formulák, a szövegbeli zaj kiszűrése mindenki életét megkönnyíthetné, hiszen „a kevesebb sludge jobb helyé tenné a világot”.²⁸

2. Nyelvi hatalom és kiszolgáltatottság a jogban

2.1. Hatalom és kiszolgáltatottság

A közérthetőség kérdése összekapcsolódik két, a jog vonatkozásában fontos szereppel bíró, de viszonylag keveset tárgyalt fogalommal: a hatalommal és a kiszolgáltatottsággal. Habár alapvetően nem jogi kifejezésekről van szó, ezek jelenléte vagy éppen hiánya jelentősen befolyásolja az én és a jog kapcsolatát vagy a személyek egymás közti viszonyait a jogi térben. Ráadásul a jogi nyelvhasználatban kifejezetten jellemző az aszimmetrikus viszonyt eredményező felállás előfordulása, ami kiterjed többek közt az intézményesült környezet résztvevőinek eltérő hatalmi helyzetére, a nyelv értelmezésének különbségeire és a nyelvi egyeztetések láncolataira is.²⁹ Döntő jelentőségű lehet, hogy teljesen egy közjegyző szakértelmére támaszkodunk-e valamely okirat értelmezésekor, a vádlottnak pedig akár a teljes hátralévő életminőségét befolyásolhatja néhány – a nyelvi hatalom birtokában feltett – csavaros kérdés.

A kiszolgáltatottság a jogi kommunikációban gyakran nyilvánul meg a szakemberektől való függés formájában, ugyanis a jogi zsargon világába bekerülő átlagemberek rá vannak utalva a hivatásos személyek fordításaira. Átkopognak a jogász szomszédhoz a többoldalas leveleikkel, egyeztetnek az ügyvéd ismerősükkel a Munka Törvénykönyvének felmondásra vonatkozó szakaszai fölött vagy várják a bíró magyarázatát a családi állapota kifejezés jelentéséről. Ráadásul, ha a szavakat és szöveget meg is érti valaki, meg kell birkóznia a jog sajátos belső logikájával, az események sorrendiségével, az ügymenetek hivatalos folyásával. Akinek ez nem

²⁶ Cass R. SUNSTEIN: „Sludge Audits” *Behavioural Public Policy* 2022/4. 654–673.

²⁷ részletesebben: Pamela HERD - Donald P. MOYNIHAN: *Administrative Burden: Policymaking by Other Means* (Russell Sage Foundation, 2019)

²⁸ Richard H. THALER: „Nudge, not sludge” *Science* 361/6401431.

²⁹ GAJDUSCHEK (18. lj.)

sikerül, állandóan függ egy szakembertől, akinek nem segít szakember, az egyedül botladozik a jogi nyelv végtelen mondatainak útvesztőjében, értetlenségében bizonytalanná, kiszolgáltatottá válva. Aki megtanult eligazodni a jog sajátos „nyelvjátékában”³⁰ előnyben van ahhoz képest, aki nem. Mindezt azt is jelenti, hogy a nyelv nem pusztán a hatalmi pozícióban lévő fél kezében tartott eszköz, hanem „a nyelv maga a hatalom a jogban”.³¹

Érdekes lehet a kritikai diskurzus elemzés (Critical Discourse Analysis) alapvonalait figyelembe venni, hiszen ennek az interdiszciplináris irányzatnak az egyik erőssége, hogy módszerei jól alkalmazhatók a szöveg és a hatalom közti összefüggések leleplezésére.³² A diskurzus elemzők szerint a nyelvi vizsgálatokból következtetni lehet a hatalmi visszaélések újratermelődésére, a társadalmi egyenlőtlenségek különböző formáira, illetve az ezekkel szembeni ellenállásra is.³³ Képviselői szerint a nyelvhasználatot mindig hatalmi viszonyként kell értelmezni, hiszen a diskurzusban való felszólalások sorrendje, módja, egyáltalán az arra való lehetőség is mindig hatalmi viszonyok mentén dől el: a domináló fél irányítja a diskurzust.

Ez gyakran megfigyelhető az egyébként is autoriter jogi világban, ahol a laikusok gyakran már meg sem próbálnak kiigazodni az érthetetlen iratokon és jogszabályokon, hiszen a jogi zsargon mögött is egy megközelíthetetlen nyelven kommunikáló egy zárt elitet sejtenek.³⁴ Mezzolini arra irányuló kijelentése, mely szerint bizonyos érdekcsoportok nyelvi eszközökhöz folyamodnak, hogy megszerezzék vagy megtartsák a hatalmi pozíciókat, megfigyelhető a jogi kommunikáció során is. A laikusok úgy érzik, a jogászok „presztízskérdést csinálnak abból, hogy érthetetlenül beszéljenek”,³⁵ a hivatásos apparátus tagjai pedig a szakmaiatlanság, hozzá nem értés látszatától tartva nem mernek egyszerűsíteni a nyelvi eszközeiken.

A nyelvi hatalom másik aspektusa annak hiányából következik: ez a kiszolgáltatottság. A szociolingvisztika ismeri és használja a nyelvi hátrány fogalmát, ami azt jelenti, hogy egy kommunikációs helyzetben a résztvevő számára nem állnak rendelkezésre a megfelelő kommunikációhoz szükséges nyelvi eszközök, így nem képes egyenrangú félként részt venni az adott helyzetben.³⁶ A szituacionális különbségekből eredő eltérő regiszterhasználat

³⁰ Ludwig WITTGENSTEIN: *Filozófiai vizsgálódások* (Atlantisz Könyvkiadó, Budapest: 1998) 21.

³¹ VINNAI Edina: „Az első „jog és nyelv” kutatás hazánkban” *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. 2014 XII./1. 42-53. 64.

³² P. SZILCZL Dóra: *Kritikai diskurzus elemzés- Egyetemi jegyzet* (Budapest- Piliscsaba, 2018)

³³ Teun A. VAN DIJK: Critical Discourse Analysis. In: TANNEN - HAMILTON - SCHIFFERIN (szerk.) *The Handbook of Discourse Analysis* (Wiley, 2015)

³⁴ Murray EDELMAN: *A politika szimbolikus valósága* (Budapest: L' Harmattan Kft., 2005)

³⁵ NÁDASDY (1. l.)

³⁶ BARTHA Csilla: „Nyelvi hátrány és iskola” *Iskolakultúra* 2002/6-7.

könnyedén vezethet oda, hogy az egyik fél nem vagy nem teljesen mozog az adott diskurzus nyelvezetében, s olyan „játékszabályok” között kényszerül mozogni, melyeket nem ismer.

A hatályos jogi szabályozás tisztában van a kiszolgáltatottág mint állapot nemkívánatos jelenlétével a jog világában, s vannak törekvései annak kiiktatására. Az egyértelműen gyengébb félre (például a gyermekekre, fogyasztókra) nézve kedvezőbb szabályok vagy a velük szemben állóra rótt többletkötelezettségek mögött húzódó legfőbb jogpolitikai indok a hatalmi aszimmetriák kiegyenlítése.

A belső logikában tehát megfigyelhető a kiszolgáltatottság csökkentésére irányuló szabályozás, ezek azonban pusztán a speciális csoportokra vonatkozó részletszabályok. Az egyszerű vásárló és egy multinacionális cég ügyvédhadserege közt mindenki számára könnyedén megállapítható a fegyveregyenlőtlenség és egy kisgyermek sérülékeny helyzetét sem kell sokat magyarázni. Azonban a nyelvi hátrány okozta kiszolgáltatottságtól valahogy hajlamos elfordulni a jogászvilág. Pedig a jogi kommunikáció laikus résztvevői igen gyakran kerülnek alárendelt helyzetbe azért, mert nem értik azt a szaknyelvet, amelyet a hivatásos résztvevők használnak. A joghoz való hozzáférés csökkenésével egyszerre nő a szakemberektől, intézményektől való függés és szűkül azon jogi eszközök köre, melyeket ténylegesen igénybe tudnak venni az állampolgárok.

2.2. Jogállami aspektusok

Általános jelleggel leginkább az alkotmányjog területén belül öltenek testet a nyelvi kiszolgáltatottságot ellensúlyozni kívánó szabályok, ugyanis a jogi szövegek közérthető közvetítése két oldalról is beilleszthető a jogállamiság kritériumai közé. A jogalkotás, jogszabályalkotás felől tekintve a normavilágosság szorosan kapcsolódik az írott jogi szövegekhez, a jogalkalmazás mint nyelvhasználati szintér pedig a tisztességes eljáráshoz való jog kapcsán vet fel közérthetőségi kérdéseket. Annak ellenére, hogy szoros összefüggés figyelhető meg a fentebb leírt jogintézmények között, jelenleg a jogi szövegek közérthetőségének követelményét sem a normavilágosság, sem a törvény előtti egyenlőség nem deklarálja a fogalmi körébe tartozónak, azaz megvédeni sem tudja. A következőkben azt fogom kifejteni, hogy miért is kellene a közérthetőséget egyértelműen beemlíteni ezen követelmények közé.

2.2.1. A normavilágosság követelménye

Először a normavilágosság követelményeire térnék ki, mely a jogbiztonságon keresztül kapcsolódik a jogállamisághoz,³⁷ annak fogalmi keretein belül értelmezendő. A jogi normák szövegével szemben elvárás, hogy világosan, érthetően és megfelelően értelmezhető normatartalommal bírjanak.³⁸ Ez azonban alapvetően a jogalkalmazók szempontjából tekintett követelmény. Különböző alkotmánybírósági határozatokban találhatunk olyan értelmezési irányokat, mint például: „ha egy jogszabály tényállása túl részletező, túl szűk, túlságosan eseti, az megköti a jogalkalmazót [...] ha pedig egy jogszabály törvényi tényállása túl elvont, túl általános, akkor a jogszabály rendelkezése a jogalkalmazó belátása szerint kiterjeszthető vagy leszűkíthető”³⁹ vagy: „normavilágosság sérelme miatt az alkotmányellenesség akkor állapítható meg, ha a szabályozás a jogalkalmazó számára értelmezhetetlen, vagy eltérő értelmezésre ad módot”⁴⁰ stb. Mindezek a kiszámíthatóságra vezethetők vissza. Ugyanezen határozatok így folytatódhatnak: „Az ilyen szabály lehetőséget ad a szubjektív jogalkalmazói döntésre, a különböző jogalkalmazók eltérő gyakorlatára, a jogegység hiányára. Ez csorbítja a jogbiztonságot”, illetve „alkotmányellenessé nyilvánítható az a szabály, amely értelmezhetetlen voltánál fogva teremt jogbizonytalanságot, mert hatását tekintve nem kiszámítható és címzettjei számára előre nem látható”⁴¹.

Ezek alapján az Alkotmánybíróság deklarálta, hogy a normavilágosság a jogalkalmazói pozíció felől értelmezendő, s elegendő, ha a jogi norma a bírói gyakorlat számára érthető. Ugyanakkor mindezzel a címzettek felől felmerülő kiszámíthatatlanságot kerülné el. Egyrészt tehát nem követelmény, hogy a norma címzettje maga képes legyen értelmezni a rá vonatkozó szabályt, hanem elég, ha a jogalkalmazók azt egységesen értelmezik, hiszen a címzett kiszámíthatja, előre megállapíthatja a várható következményeket. Másrészt ezzel elvárja a címzettől, hogy az adott esetre irányadó bírói gyakorlattal tisztában legyen.

Érezhető a normavilágosság fogalmában az ellentmondás, hiszen ha elvárjuk, hogy a jogalkalmazási gyakorlat, az eljárások eredménye értelmezhető, sőt kiszámítható legyen a norma (nagyobbrészt laikus) címzettjei számára, akkor nem várható-e el azon normáktól, melyeken ez a jogalkalmazási gyakorlat alapul az (köz)érthetőség követelménye?

³⁷ ÁRVA Zsuzsanna: *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez* (Budapest, Wolters Kluwer)

³⁸ BODNÁR Eszter - POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *Alkotmányos tanok* (Budapest, HVG-ORAC 2021)

³⁹ 1160/B/1992 AB határozat

⁴⁰ 34/2014 (XI. 14.) AB határozat

⁴¹ a 42/1997. (VII. 1.) AB határozatot idézi 34/2014 (XI. 14.) AB határozat

A normavilágosság ezen megközelítését alkalmazza a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény is, melynek 2.§ (1) bekezdése kimondja, hogy a jogszabálynak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie. Azon normák tehát, melyek az átlagember hétköznapi életvitelére vonatkozó előírásokat tartalmazznak, mindenki számára érthetően szükséges, hogy megszólaljanak, máskülönben megsértik a normavilágosságot, s ezzel együtt a jogállamiság követelményeit.

A normavilágosság másik fontos aspektusa az ésszerű és áttekinthető törvényszerkesztés és törvénymódosítás kérdése. Az írásom elején is említésre került, hogy a közérthető fogalmazás olyan megfogalmazás, amit a befogadó elsőre megért. Egy szöveg megismerésének és megértésének a folyamatában pedig éppúgy szerepet kap annak a szerkezeti felépítése, mint a szavak ismerete vagy mondatban való értelmezése. A magyar jogszabályok tekintetében például elmondható, hogy a többszörös zárójelek vagy nehezen követhető utalások láncolata jelentős mértékben akadályozza azok felfogását. A manapság itthon gyakorivá vált ún. „salátatörvények” pedig szinte még a jogban jártas személyeknek is ellehetetlenítik a jogszabályok hatályos formában való követését.

Az eddig leírt normavilágossági problémákat az elmúlt években már több intézmény is felismerte, s orvosolni igyekezett. A jogalkotás minőségének javításáról szóló, az Európai Parlament, az Európai Unió Tanácsa és az Európai Bizottság között létrejött intézményközi megállapodás (2016. április 13.) például kimondja, hogy „a három intézmény egyetért abban, hogy az uniós jogszabályoknak érthetőnek és világosnak kell lenniük, biztosítaniuk kell, hogy a polgárok, közigazgatások és vállalkozások könnyen megérthessék jogait és kötelezettségeiket”,⁴² 2023. júniusában pedig megjelent a korábban említett közérthetőségi nemzetközi szabvány is.⁴³ Hazai területeken is találunk olyan szabályokat, melyek elősegíthetik a mindenki számára érthető fogalmazást. Az előzőekben is említett a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény mellett például az adóigazgatási rendtartásról szóló 2017. évi CLI. törvény is deklarálja a közérthetőség elvét.

2.2.2. A tisztességes eljárás követelménye

A jogállamisághoz kötődik a közérthetőség szempontjából oly fontos tisztességes eljárás követelménye is. Mint fentebb is említésre került, a jogbiztonság nem csupán az egyes normák önmagukban való értelmezhetőségét jelenti, hanem a jogintézmények kiszámíthatóságát is.

⁴² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32016Q0512%2801%29>

⁴³ <https://www.iso.org/standard/78907.html>

Ebből vezette le az Alkotmánybíróság, hogy az alanyi jogok és kötelezettségek érvényesítésére szolgáló eljárási garanciák a jogbiztonság alkotmányos elvéből következnek. Megfelelő eljárási garanciák nélkül működő eljárásban a jogbiztonság szenved sérelmet.⁴⁴

A tisztességes eljárás (*fair trial*) az igazságszolgáltatás egyik alapelve, a jogállamiság fontos tartalmi eleme is. Nemzetközi egyezmények, uniós normák és hazai jogszabályok is deklarálják, mégis leginkább a részjogosítványain keresztül értelmezendő fogalomról beszélünk. Így tehát a tisztességes eljárás sok tényezőből áll, s az eljárás egészének, minden körülményének figyelembevételével, esetről esetre kell meghatározni a konkrét ismérveit. Bizonyos követelményeket azonban nevesíteni lehet, melyeknek meg kell felelnie egy eljárásnak ahhoz, hogy tisztességesnek minősüljön.⁴⁵

Dobos Csilla szerint a tisztességes eljárásnak alapvető feltétele, hogy a résztvevői ismerjék az eljárás létformáját és egyben legfőbb eszközét, vagyis azt a nyelvet, amelyen az eljárás és a kommunikáció folyik.⁴⁶ Hiszen anélkül, hogy az eljárásban részt vevő személy értené, ami körülötte történik, vagy konkrétabb helyzetben, amit tőle kérdeznek, nem fog tudni valóságos tényállításokat, értékelhető válaszokat adni.

Vinnai szerint a részjogosítványok közt egy új szempontként kell megjelenjen az érthetőség, és ezen keresztül a kiszolgáltatottság csökkentésének követelménye is, hiszen ha nyelvi, kommunikációs szempontból nem korrekt egy eljárás, akkor jogi szempontból sem az. A kommunikáció torzításai, hiányosságai azáltal, hogy kihatnak a ténymegállapítás folyamatára, végső soron az eljárás eredményét, az ítéletet is befolyásolják. Ezen állításait az amerikai courtroom studies eredményei már megalapozták, majd egy FKFP- kutatással⁴⁷ a magyar jogalkalmazás tekintetében is bizonyítást nyertek.⁴⁸ Hasonló pontról indult az *első hazai jog és nyelv kutatás* is, ugyanis egyik legfőbb állításuk, hogy a jogi eljárások nyelvi szempontjainak jogtudományi leágazása a tisztességes eljáráshoz való jog követelményeiben található meg, ugyanis a jogi eljárások tisztességes volta számtalan részjogosítványból áll, melyek közt új

⁴⁴ 75/1995. (XII. 12.) AB határozat

⁴⁵ CZINE Ágnes: *A tisztességes bírósági eljárás: audiatur et altera pars* (Budapest: HVG-ORAC, 2020)

⁴⁶ DOBOS Csilla: „A nyelven belüli fordítás és a tisztességes jogi eljárás” in: SZABÓ Miklós (szerk.) *A jog nyelvi dimenziója* (Miskolc: Bíbor, 2015)

⁴⁷ ld. 7. lj.

⁴⁸ VINNAI Edina: *Jog és nyelv határán: a jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2017)

szempontként kellene megjelenni az érthetőségnek és ezen keresztül a kiszolgáltatottság csökkentésének is.⁴⁹

Nem szeretném abban a hitben ringatni magam, hogy az előző bekezdésekben leírtak újdonságként hatnának a jogászok számára. Gyakran hangot adnak a laikus személyek azon tapasztalatukról, hogy úgy érzik, sokan presztízskérdést csinálnak abból, hogy minél dagályosabban, a köznyelvtől eltávolodva beszéljenek, hiszen „ettől kerülnek hatalmi helyzetbe, hogy így tudnak beszélni”.⁵⁰ Azonban nemcsak a gyakorló jogászok gyarló hiúságáról van itt szó. Ugyanezen nem jogvégzett közösség intuíciója, hogy a védőbeszéd hosszával és az abba foglalt latin kifejezésekkel egyenesen arányosan növekszik annak szakmai hatékonysága is, így elvárássá is válhat a túlzottan hivataloskodó stílus. Ez ahhoz is vezet, hogy sokan eleve félnek attól, hogy szakmaiatlannak fognak tűnni a közérthetőbb nyelvezet használata miatt.⁵¹

Mindez azt is jelenti, hogy a közérthetőség tértnyerése mindkét irányból attitűdváltást követel. Az állampolgár részéről megfigyelhető, hogy alapvetően távol áll a jogtól és annak intézményeitől, meg is szokja, hogy a mindennapi életben nem kell kapcsolatba kerülni vele. A jogi szabályokra és nyelvezetre akkor figyel fel, mikor szüksége lesz a jogra, akár saját érdekében, akár azért, mert mások érvényesítenek valamely szabályt vele szemben.⁵² A gyakorló jogászok pedig a magaslesről letekintve tartják saját privilégiumuknak a jogi szövegeket.

Szintén a befogadói oldalaktól szükséges szemléletváltoztatás szükségességére juthatunk, ha Genette architextualitásra vonatkozó elméletét vonatkoztatjuk a jogi szövegekre.⁵³ Genette szerint az intertextualitás legabsztraktabb és a legimplicitebb típusa az architextualitás, azaz a szövegnek az azokkal a kategóriákkal – jelen esetben azokkal a műfajokkal – való kapcsolata, melyekbe besoroljuk. Azáltal, hogy egy adott kategóriába tartozik egy szöveg, máris irányítja az olvasó „elvárási horizontját”, azaz a megfelelő fogadtatás érdekében meg kell felelnie bizonyos elvárásoknak. Például egy jogszabály nyelvezete legyen objektív és túlpontosan kidolgozott, egy védőbeszéd legyen emelkedett és szakszerű, egy felszólító levél pedig hivatalos és minden részletre kiterjedő, hiszen ezen minőségek nélkül a „mű” fogadtatása nem

⁴⁹ VINNAI (31. l.j.)

⁵⁰ NÁDASDY (1. l.j.)

⁵¹ Peter BUTT: „Legalese versus plain language” *Amicus Curiae* 2001/35. 28–32.

⁵² VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: „A jogi szocializáció sajátossága, kötődése a szocializáció más formáihoz” In: VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: *Jogtudatról - Alulnézetben* (Budapest: L’ Harmattan Kft., 2010) 15-42.

⁵³ Gerard GENETTE: „Transztextualitás” *Helikon* 1996/1-2. 92-98.

lesz pozitív. Azonban azt is mondja Genette, hogy egy szöveg műfaji helyzetének meghatározását nem maga a szöveg végzi, hanem az olvasó, a közönség, akiknek minden eszközük megvan arra, hogy elutasítsák a paratextuálisan követelt státuszt. Az pedig régóta elfogadott tény, hogy a műfaji keretek és jellemzők alakíthatók a befogadói közösség által, így a jogászok és a nem jogászok együttesen bírnak azzal az erővel, hogy átalakítsák a jogi szövegek felé támasztott elvárásokat.

2.3. A joghoz való hozzáférés

Végül a joghoz való hozzáférésről, azaz a joghoz jutásról lenne szó, hiszen ez „klasszikus értelemben a felek egyenlőtlenségének kiküszöbölésére szolgáló jogintézmények összességét”⁵⁴ hordozza magában. Tágan értelmezve a joghoz jutás azt a célt jelenti, hogy a jog mindenki számára hozzáférhetővé váljon és az anyagi, eljárásjogi ismeretek mindenki számára elérhetőek legyenek.⁵⁵ Hosszú folyamaton ment át a fogalom ahhoz, hogy elérkezzen a mai értelemben vett legerősebb terréniumához, ugyanis a kortárs értelmezésekben már összefonódott a marginalizálódott csoportok joghoz és igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését biztosítani próbáló reformigényekkel.⁵⁶ Azonban a joghoz jutás ennél általánosabb, célja a gyakorlatban is hatékony jogérvényesítés, például a különböző hatalmi előnyben, erőfölényben lévő felekkel szemben is.⁵⁷ Mindennek elősegítésére sok eszköz és út állhat valaki előtt. Az információmegosztás- és áramoltatás éppúgy része, mint az egyéb jogi szolgáltatások, tanácsok és segítség nyújtása.

Habár manapság a különböző költségkedvezmények jelentik a legfőbb irányvonalát,⁵⁸ mindenképpen érdemes lehet kitekinteni a joghoz jutás nyelvi aspektusaira is. Az állami szervek és különböző hatóságok felől érkező közérthető fogalmazás ugyanis „régóta ismertén hozzájárul a jogbiztonság, valamint a joghoz való hozzáférés elősegítéséhez”.⁵⁹ Hazai terepen

⁵⁴ JAGUSZTIN Tamás: „A joghoz jutás fejlődése a modern közérdekű igényérvényesítésig Európában” *Acta Humana* 2017/5 23-40. 23.

⁵⁵ Erhard BLANKENBURG: „The Lawyers’ Lobby and the Welfare State: The Political Economy of Legal Aid” In: Francis REGAN (szerk.) *The transformation of legal aid: comparative and historical studies*. (Oxford, New York: Oxford University Press, 1999) idézi: JAGUSZTIN (54. l.).

⁵⁶ Mauro CAPPELLETTI – Garth BRYANT: „Foreward: Access to Justice as a Focus of Research” *Articles by Maurer Facult* 1981.

⁵⁷ CAPPELLETTI - BRYANT (56. l.).

⁵⁸ erről többet lásd pl.: <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=99bdd781-aa3d-49ed-b9ee-beb7eb04e3ce>

⁵⁹ ÜVEGES István: „Szabályalapú és gépitanyulásra alapozott megoldások a közérthető fogalmazás elősegítése érdekében” *Magyar Jogi Nyelv* 2023/1 12-20.

több kutatás is készült mely valamilyen formában vizsgálta a joghoz való hozzáférés nyelvi szempontjait.

A jogászok és nyelvészek közreműködésével zajlott első hazai jog és nyelv kutatás például többek közt arra is kereste a választ, hogy hatalom és kényszer jelenléte a diskurzusban milyen hatást gyakorol a ténymegállapítás folyamatára. 2014 és 2018 között pedig „A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére” elnevezésű OTKA-kutatás arra is kitért, hogy vannak-e olyan nyelvhasználatból fakadó akadályok, melyek eredményezhetik a joghoz való hozzáférés követelményének sérülését.⁶⁰

Abban a tekintetben, hogy a jogi kommunikáció nyelvétől különböző anyanyelvű vagy a megértést hátráltató fogyatékkal élő személyek joghoz jutása nyelvi szempontokból korlátozott, már látszik előrehaladás. Ahogyan az amerikai Office for Access to Justice vezetője is megfogalmazta: „A joghoz való hozzájutás nemcsak jogi tanácsadást és egyszerűsített eljárásokat jelent, hanem nyelvi hozzájutást is. Senkit nem lenne szabad kizárni a jogból amiatt a nyelv miatt, amit beszél”.⁶¹ A különböző magyar jogszabályok is számos rendelkezést tartalmaznak arra vonatkozóan, hogyan lehet biztosítani a jog megértését egy olyan jogalany számára, akitől a nyelvünk teljesen idegen.

Amennyiben megértjük azt, hogy az egyazon anyanyelvet beszélők közt is lehetnek olyan szintű kommunikációs eltérések, élesen különböző regiszterek, melyek megnehezítik, adott esetben el is lehetetlenítik a befogadást, úgy máris választ kaphatunk arra is, hogy miért szükséges eleme a közérthetőség a joghoz jutásnak is. Az eltérő nyelvi jellemzők ugyanis megalapozhatják bárki számára, hogy megfelelő nyelvhasználati lehetőségek hiányában jogi eszközök nélkül maradjon.

3. A társadalmi-jogi kutatások fogalmi háttere

3.1. A jogi szocializáció

A közérthetőség vizsgálatának egyik alapvető nehézsége, a professzionális és laikus világ eltérő helyzete, különböző megértési szintje, az elvárásaik közt húzódó szakadék. Ami a jogászok számára megkövetelendő alapvetés, az az egyszerű embernek szövevényes teátralizációként hathat, ami viszont a laikus közönség számára volna az értést megkönnyítő odafordulás, az a hivatásos apparátus felől tűnhet a dilettantizmus és szakmaiatlanság elfedésére irányuló

⁶⁰ VINNAI (31. l.)

⁶¹<https://www.justice.gov/opa/speech/director-rachel-rossi-office-access-justice-delivers-keynote-remarks-during-stanford-law>

kísérletnek. A helyzetet éppen ezért nehéz egymás felől szemlélni, írásom fókuszszempontjából pedig azt mondhatom, hogy a jogi nyelvet szakmai szinten használók számára nehéz ebben a kérdésben a másik oldalt is figyelembe venni. Ebben segíthetnek bizonyos társadalomelméleti körökből átvett fogalmak és koncepciók. A kortárs jogtudományban töretlenül terjedő és egyre nagyobb hatást gyakorló társadalmi-jogi kutatások (*socio-legal studies*) nyelvi és fogalmi készlete, tudományos és logikai háttere ugyanis hatékony vezetője lehet a professzionális és laikus réteg közti szakadék egymáshoz való közelítésének.

Először a jogi szocializáció koncepcióját vezetném be, ami a szocializációs folyamatok egyik speciális esete. Annak ellenére, hogy – akár a legtöbb társadalmi jelenségnek – a jogi szocializációnak is számtalan felfogása és fogalma létezik, abban tudományos konszenzus látszik, hogy a korábbi egyirányú kognitív modell helyett legszakszerűbben több komponens összességként írható le: elemei közé tartozik az értelmi mellett az érzelmi, a tapasztalati és a viselkedési szint, valamint ezek kölcsönhatása is. Írásomban azt a felfogást veszem alapul, mely szerint része többek közt, hogy milyen értelmi és érzelmi attitűdök, kognitív beállítódások, viselkedési szokások alakultak ki az egyénben a jogi normákkal, intézményekkel vagy ezek képviselőivel szemben.⁶² Része az a tudás, az a tartalom, amit elsajátít valaki, de része az a folyamat is, mely által kialakul az emberekben a saját megértésük a jog, annak szereplői, s különösen önmaguk és a jogi erők viszonyának, jogkövető magatartásuk kialakításának irányába.⁶³

A jogi szocializáció folyamatában nemcsak azt tanulja meg valaki, hogy nem szabad lopni, mert ezt törvény szankcionálja, sőt nem is csak a konkrét tényállással lesz tisztában. A jogi szocializáció során kialakul a viszonya például jogi procedúrákhoz, melynek eredményeképp dönti majd el, hogy tesz-e feljelentést, mikor tőle lopnak el valamit. Kialakul benne egy morális iránytű is, ami arra sarkallja, hogy ő maga ne lopjon el semmit, vagy éppen abba az irányba löki, hogy a normákra vállát rándítva eltulajdonítson valamit, amire szüksége van, és így tovább, számtalan képzet, gondolat, viszony és tett fűződik a jogi szocializáció fogalmához.

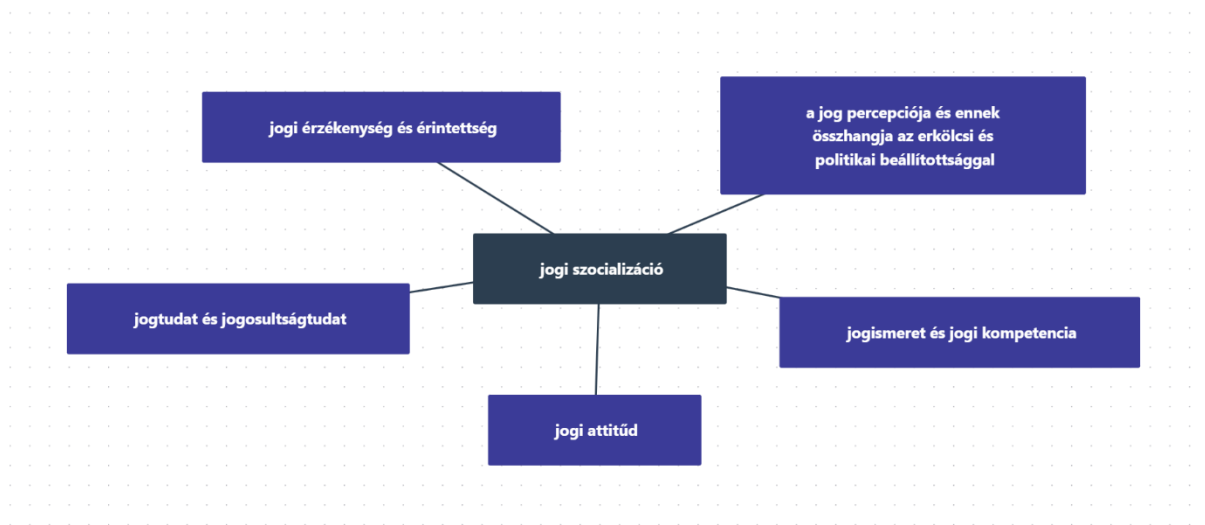
Mindezek alapján Váriné az alábbi, egymással dinamikus kölcsönhatásban álló elemekből gyúrja össze a jogi szocializáció többdimenziós fogalmát:

- a) az egyén jogi érzékenysége és érintettsége, involváltsága

⁶² VÁRINÉ (52. l.)

⁶³ Adam D. FINE - Rick TRINKNER „Legal Socialisation” In: *Legal Socialisation* (Routledge, 2022)

- b) a jog egyéni és társadalmi vagy rétegbeli vagy szubkulturális percepciója, valamint e kép összhangja vagy diszharmoniója az erkölcsi és politikai beállítottsággal
- c) az egyén jogismerete és ezáltal behatárolt kompetenciája
- d) az egyén attitűdjei a jog intézményei és szereplői iránt, ezek harmonikus vagy konfliktuózus együttese; valamint mindezekből szövődve
- e) az egyén jogtudata, s ennek részeként jogosultságtudata.⁶⁴

A fenti felsorolás több olyan, a jogszociológiában kutatott fogalmat használ, mely szorosan összefügg a közérthetőség kérdésével. A következőkben a jogtudat, a jogismeret majd a jogi attitűd fogalomrendszerén keresztül vezetem végig, hogy milyen további előnyökkel járhat az egyszerűbb jogi nyelvhasználat és miért szükséges azt a jogi szocializáció kezdetétől fogva a gondolkodásunk részévé tenni.

Ezek a fogalmak igen nehezen választhatók el egymástól, különböző elhatárolások és elméletek állnak mögöttük, gyakori a jelentések összecsúsztatása, összevontatása, de az is előfordul, hogy egymás szinonimájaként használják őket. A hazai és nemzetközi szakirodalom fényében elsőre reménytelen próbálkozásnak is tűnhet pontos elhatárolásokat kialakítani, hiszen még a gyakran használt fogalmak meghatározása is egyéni elképzelésenként változik, ám dolgozatomban egységességének érdekében mégiscsak megkísérlem ezt. A következő fogalmi tisztázásokhoz Vinnai Edina munkájából⁶⁵ indultam ki.

⁶⁴ VÁRINÉ (52. l.j.) 24-25.

⁶⁵ VINNAI Edina: „Jogismeret, jogi attitűd, jogtudat” In: *Jogszociológiai előadások: egyetemi jegyzet.* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012)

3.2. Jogtudat és jogosultságtudat

A jogtudat (legal consciousness) jelentésében szintén lehetetlen egységes tudományos konszenzust találni. Mivel gyakran azonosítják, összefüggésbe vagy relációba állítják a jogi kultúra fogalmával, előzetes tisztázásként szükségesnek tartom kitérni a kettő kapcsolatára. H. Szilágyi szerint például a jogtudat a „jogi kultúrára irányuló egyéni és csoportos lélektani mozzanatok tapasztalati módon vizsgálható összessége”,⁶⁶ Visegrády a jogi kultúrán belüli kategóriaként tekint rá,⁶⁷ de az sem egyedi eset, hogy egymás szinonimájaként értelmezik őket.⁶⁸ Írásomban Friedman értelmezése nyomán a jogi kultúrára afféle a társadalom és jogrendszer közti közvetítőként⁶⁹ tekintek, melynek „általános ernyőfogalma”⁷⁰ alá számos más társadalmi-jogi kategória tartozik, többek közt a jogtudat és annak különböző komponensei is. Friedman több oldalról is megközelítette a jogi kultúrát, többször is a különböző elemeinek meghatározásával igyekezett behatárolni a fogalmi kör terrénumát. Egyik művében például azon „eszmék, attitűdök, elvárások és vélemények – összességeként írja le – melyeket az emberek egy bizonyos társadalomban a jogra vonatkozóan tartanak”.⁷¹ Egyelőre a jogtudat szempontjából ez elegendő is lesz a jogi kultúráról, azonban a későbbiekben lesz szó erről a kérdésről és a közérthetőség diskurzusában foglalt szerepéről is.

A jogi szocializációhoz hasonlóan a jogtudat is egy többkomponensű modellként értelmezendő. Továbbra is Vinnai nyomán haladva ahhoz hasonlóan, miképp maga a „tudat” mint pszichológiai fogalom is magában foglalja a világra vonatkozó elméleti tudást, érzelmi viszonyulást, az abban való eligazodási képességet, a jogtudat is az alábbi elemekből áll:

1. jogismeret, azaz a jogról való tudásanyag összessége
2. jogi attitűd, azaz a joghoz való viszonyulás
3. és a jog használatára való készség, képesség.

⁶⁶ H. SZILÁGYI István: „Jogtudat” in JAKAB – KÖNCZÖL – MENYHÁRD – SÜLYÖK (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogszociológia rovat, rovatszerkesztő: BENCZE Mátyás)

⁶⁷ VISEGRÁDY Antal: *Jogi kultúra, jogelmélet, joggyakorlat* (Budapest: Aula Kiadó Kft., 2003)

⁶⁸ lásd pl.: GAJDUSCHEK György: „Jogtudat és értékvilág – mint a magyar jogrendszer környezete” In: *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016)

⁶⁹ FEKETE Balázs: „A kortárs „jogi kultúra” fogalom eredete: Lawrence M. Friedman a jogi kultúráról” *Iustum aequum salutare* 2017/1.

⁷⁰ FEKETE Balázs: „Jogi kultúra és jogosultságkultúra. Egy lehetséges fogalmi háló vázlata” *MJSZ* 2020/1.

⁷¹ H. SZILÁGYI István: „Jogi kultúra” in JAKAB – KÖNCZÖL – MENYHÁRD – SÜLYÖK (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogszociológia rovat, rovatszerkesztő: BENCZE Mátyás)

Hasonló vonalon mozog Gajdusчек György is, aki a jogtudatot kognitív, normatív- evaluatív és érzelmi- affektív elemek összességéként határozta meg⁷² vagy akár H. Szilágyi azon logikája is, mely alapján a jogtudat kérdését az értelmi, érzelmi és akarati mozzanatok és problémák alapján tárgyalta.⁷³

Mielőtt ezeket az elemeket kibontva vizsgálnám meg a közérthetőség jelentőségét a jogtudat szempontjából, szükségesnek tartom egy általános probléma kiemelését ezen reláción belül. A laikus társadalom bizonyítottan ellentmondásos jogi logikai gondolkodása ugyanis – melyet Gajdusчек a „tudathasadásos jogtudat” kifejezéssel illet,⁷⁴ H. Szilágyi pedig egyenesen a skizofréniához és az irodalmi abszurditáshoz közelít⁷⁵ – erős nyelvi aspektusokkal bír. A magyar lakosság jogtudatának logikai inkoherenciáját egy empirikus kutatásból vett példán keresztül talán kevésbé teátrálisan, viszont a számadatok egyszerű értelmezhetőségének eszközével mutathatnám meg.

2011-ben és 2013-ban egy társadalmi és politikai attitűdöket mérő omnibusz kérdőívet állítottak össze reprezentatív mintáknak, melyek közül több kérdés is Likert-skálával vizsgálta az ellentmondásos kérdésekkel való egyetértést. Mindezen eredmények elemzése következetesen következetlen jogi gondolkodásra utal. Példaként egyetlen összefüggést villantanék fel. A „vannak olyan szabadságjogok, amelyek minden embernek egyenlően kijárnak” állítást a válaszadók mintegy háromnegyede igaznak jelölte mindamellett, hogy a „jogai csak annak legyenek, aki a kötelezettségét is teljesíti” állítással is egyetértett.

Két, ellentmondó állítással való egyetértés megoszlása a mindkét kérdésre válaszadók között		„Jogai csak annak legyenek, aki a kötelezettségét is teljesíti.”			összesen
		inkább nem	semleges	inkább igen	
„Vannak olyan szabadságjogok, amelyek minden embernek egyenlően kijárnak.”	helytelen	4	9	38	51
	helyes	96	101	728	925
	összesen	100	110	766	976

3. táblázat: Ellentmondásos állításokkal való egyetértés: 2011-es reprezentatív minta 2.⁷⁶

⁷² GAJDUSCHEK (68. l.j.)

⁷³ H. SZILÁGYI (66. l.j.)

⁷⁴ GAJDUSCHEK (68. l.j.) 114.

⁷⁵ H. SZILÁGYI István: „Kínos történetek” in: BODNÁR – FEKETE (szerk): *Iustitia meghallgat* (Budapest: MTA TK JTI, 2018)

⁷⁶ BERKICS Mihály: Laikusok és jogászok nézetei a jogról. In: BERKICS Mihály - HUNYADI György: *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem.* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015) 144.

Ez a szemléltető példa nem egyedi eredmény a magyar KOL-kutatásokban,⁷⁷ s fontos kérdéseket vet fel a hazai jogtudat szintjéről, valamint arról is, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre a jogtudomány számára ennek fejlesztésére. Mivel jelen dolgozat az egyszerűbb nyelvhasználat köré szerveződik, így a problémának ezt az aspektusát közelíteném meg azáltal, hogy a jogtudatot három fentebb felsorolt – ilyen élesen elválasztva csak elméleti szinten létező – komponense mentén vizsgálom közelebbről.

3.2.1. Jogismeret

A jogtudat első itt tárgyalt eleme, a jogismeret alatt alapvetően annak két oldalát szokták érteni: a „törvény ismertsége” arra vonatkozik, hogy az egyénnek tudomása van arról, hogy az adott viselkedést a jog valamilyen módon szabályozza, a „törvénytudás” vagy „normatudás” pedig ennek a bizonyos szabályozásnak a tartalmára utal, tehát arra az információmennyiségre, mellyel az egyén az adott szabályozás kapcsán rendelkezik.⁷⁸ Ez a két fajtája a jogismeretnek nem feltételezi egymást, ám ideális esetben egy magatartási forma kapcsán mind a kettővel bír valaki.

A jogismeret megszerzése egy leginkább egyirányú, a befogadó alanynak történő ismeretátadás, mely esetben senkinek nem kell magyarázni, hogy a nyelvnek mint közvetítő egységnek milyen fontos szerep jut. Visszacsatolva a korábban bevezetett közérthetőség fogalmához, melynek egyik legfontosabb eleme a címzett, s a számára szükséges ráfordítás a szöveg megfelelő megértéséhez, akár internalizálásához, megérthetjük, hogy miért nem szabad a saját jogászai befogadásunkat alapul véve fogalmaznunk a mindenkit érintő szövegeket. Amennyiben szeretnénk a rendszerváltás óta felívelő tendenciát megtartani a hazai lakosság jogismeretében,⁷⁹ s tudatosabb, önállóbb állampolgárokat, akkor szükségünk van a közérthetőbb formulákra.

A jogismeret tekintetében mindig is fontos pont volt a jogismeret megdönthetetlen vélelme. Jogrendszerünk egyik alappillére, a jogbiztonság egyik alapvető eleme ugyanis a jog nem tudása nem mentesít (*ignorantia iuris non excusat*). Minden valamirevaló joghallgató megtanulja a legelső latin és alkotmányjog szemináriumokon, hogy az adott jogszabály vagy

⁷⁷ KOL= Knowledge and Opinion about Law, a jogra vonatkozó ismeret és vélemény

⁷⁸ Berl KUTCHINSKY: „A jogtudat: a jogismeret és a jogról alkotott vélemény kutatásának áttekintése” In: SAJÓ András (szerk.) *Jog és szociológia. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979)

⁷⁹ GAJDUSCHEK György - FEKETE Balázs: „A magyar lakosság jogismerete az elmúlt fél évszázadban és ma – Összehasonlító elemzés Kulcsár Kálmán 1965-ös empirikus kutatása alapján” *Pro Futuro* 2015/1/42 11-28.

normatartalom ismeretének a hiánya nem mentesíthet a felelősségre vonás alól, hiszen azzal az egész jogalkalmazás értelmetlenné válna. Természetesen ez egy jóval összetettebb probléma, mely önmagában is kitenne egy teljes dolgozatot, ám itt most kifejezetten a nyelvi megértés szempontjából közelíteném meg.

A jogismeret vélelme egy kettős vélelem – hasonlóan a jogismeret fentebb írt fogalmi kettősségéhez – hiszen egyrészt feltételezi a jogszabály létének ismertségét, másrészt pedig magának a tartalomnak a helyes ismeretét is. Bármennyire is vitatott ez a kérdéskör, azt bárki láthatja, hogyha a normaszegés következményei mindenkire vonatkoznak, akkor az adott normát is értenie kell mindenkinek, hiszen amit nem értünk, ahhoz értelemszerűen nehéz alkalmazkodni. Ez az írott jog koherenciáját vizsgáló, jogtudományi oldalról nézve tehát alapvető és szükséges elv a társadalom irányából közelítve egy érzékeny kérdés, sőt még a „racionális gondolkodás, vagy egyszerűen csak a józan ész felől szemlélve is: abszurdum”.⁸⁰

Vinnai empirikus kutatásában vizsgálta a jelenséget. A koronavírus-járvány kitörését követően egy felsőoktatási intézmény rektori utasításának részletét a közérthetőségi szempontoknak megfelelően átírta, majd egy kérdőíves felmérést végzett hallgatókkal, abból a célból, hogy megvizsgálja van-e különbség az eredeti és a közérthető utasításrészlet megértésében. Hipotézise szerint egy közérthető módon megfogalmazott normaszöveget könnyebben és gyorsabban megértene befogadói, ezáltal pedig egyszerűbb betartaniuk a bennük fogalt szabályokat. Habár a kutatás nem reprezentatív, a kérdőívek kiértékelése igazolta a fenti feltételezést.⁸¹

Adójogi példával élve elmondható, hogy a túlságosan összetett, átláthatatlan, értelmezhetetlen adórendszer akkor is nehezen követhető, hogyha az adóalany részéről a jogkövetés szándéka egyébként fennáll, így ezzel rontja a jogkövetést. A komplikált szabálystuktúrák emellett bátorítják a szabályok elkerülését ezzel emelve az adócsalások számát, azaz a jogellenes magatartásra való hajlandóságot és azok mértékét.⁸² Tehát minél érthetőbb formában fogalmazza meg a jogalkotó a kötelező normáit, annál nagyobb lesz az állampolgárok jogismerete, így többen is leszünk képesek arra, hogy betartsuk a jogszabályokat, s ne legyünk „jogi analfabéták a magunk és mások kárára, adott esetben a szélhámosok és csalók öröme”.⁸³

⁸⁰ GAJDUSCHEK – FEKETE (79. lj.) 12.

⁸¹ VINNAI (11. lj.)

⁸² ERCSEY Zsombor: *Az Szja- és az Áfa-szabályozásigazságsága a magyar adórendszerben* (2012)

⁸³ VÁRINÉ (52. lj.) 19.

3.2.2. Jogi attitűd

A jogi attitűdöt fentebb a joghoz való viszonyulásra egyszerűsítettem le, mely meghatározás lényegében helytálló, bár egy ennél összetettebb fogalmi hálóval van dolgunk. Az attitűd a szociálpszichológia alapján olyan kognitív reprezentáció, mely összegzi az attitűdtárggyal kapcsolatos egyéni értékeléseket. Az attitűdtárgy az a jelenség, amire irányul az attitűd, s lehet egy személy vagy csoport, fizikai létező vagy absztrakt tartalom, fogalom, érzélem is.

Tehát nem az a kérdés, hogy valakinek milyen tudása van jogszabályokról és jogintézményekről, hanem hogy általában milyen értékelő viszonyulása van a joghoz, annak képviselőihez, a törvénysértésekhez, úgy általában ahhoz, amit jogi világgént lát. Ebből adódóan a jogi attitűd hasznos kiindulópontja több olyan központi kérdésnek, mint a jogi hatóságok legitimációja vagy a szabályoknak való engedelmesség is, így a fentebb említett KOL- kutatásoknak is fontos részét szokták jelenteni a jogi attitűdre vonatkozó kérdések. Ilyen lehet például: „Hogyha ön nem kifejezetten ért egyet a joggal, akkor megszegheti-e, ha figyel arra, hogy ne bukjon le?”⁸⁴ vagy „Képzelve el, hogy perbe keveredik és Önnek van igaza. Milyen az esélye annak, hogy megnyeri a pert az adóhivatal ellen?”⁸⁵

Korábban azt tartották, hogy a jogi attitűd és a jogkövető magatartás közt szoros összefüggés áll fenn (mondhatni létezik „bűnözői attitűd”), azonban a vizsgálatok jelentős része nem mutatott ki említésre érdemes különbséget a vizsgált normaszegő és normakövető csoportok között. Azon megállapítás tehát, hogy a bűncselekményekkel szemben tanúsított elnézőbb jogi attitűd nem szükséges és nem is elégséges feltétele a bűnözővé válásnak⁸⁶ általában elfogadottnak mutatkozik. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a joghoz való viszonyulás és a viselkedés közt ne lenne összefüggés, hiszen a jogi attitűd nagy hatással van az egyéni döntésekre.

Mivel a jogi attitűd erősen támaszkodik az egyéni megélésekre és benyomásokra és a könnyebben mérhető, logikusan felépülő jogismerettel ellentétben erősebb a mögöttes érzelmi faktor is, így a nyelvi hatásokat is bonyolultabb lekövetni benne. Azt azonban, hogy milyen nehéz pozitívan viszonyulni egy olyan bennünket körülvevő kontrollmechanizmushoz, melyből csak a kötőszavakat értjük, talán nem kell magyarázni. Bizonyos, hogy nagy hatást gyakorol a közérzetünkre, miképp szólnak hozzánk egy tárgyaláson, hogy megértjük-e, amit kérdeznek

⁸⁴ James L. GIBSON - Gregory A. CALDEIRA: „The Legal Cultures of Europe” *Law & Society Review* 1996/1 55-85.

⁸⁵ RÓBERT Péter - FEKETE Balázs: „Ki ellen nyerne meg ön egy pert? Attitűdök jogról, bizalomról rétegződési nézőpontból” *Iustum Aequum Salutare* 2017/1 81-97.

⁸⁶ KUTCHINSKY (78. lj.)

tőlünk, s azt, hogy mire szolgálnak a válaszaink, hogy képes-e pozitív vagy negatív irányban elmozdítani a benyomásainkat az, hogy összeáll-e a fejünkben ennek az egész ritualizált folyamatnak az általunk addig nem ismert menete.

3.2.3. A jog használni tudása

A jogtudat ezen harmadik eleme könnyebben megragadható nyelvi aspektussal bír, hiszen „a nyelv a jog lélettere, közege, benne és általa létezik”.⁸⁷ A jog eszközként használja a nyelvet a jogi gondolat kifejezésére, így amire nem talál nyelvi eszközt azt nem is tudja megjeleníteni a valóságban, mondhatni „amit a nyelv nem képes kifejezni, az jogilag valójában nem létezik”.⁸⁸ Tehát a jog használatára való képesség és lehetőség erősen nyelvi jellegű. Az ettől való megfosztottságról és annak következményeiről, például a nyelvi hátrány okozta kiszolgáltatottságról és függésről fentebb már esett szó.

3.2.4. Összegzés

Mindebből látszik, hogy a jogtudat át van szöve nyelvi szálakkal, hiszen mind az ismeretek átadása, mind azoknak a használni tudása a nyelv mint eszköz segítségével történik, s az érzelmi viszonyulásunkban is fontos szerepet játszik a megértés és megnyilvánulni tudás mértéke. Kapcsolódik ehhez a jogtudat egy másik irányból megközelíthető és leválasztható része a jogosultságtudat (*rights consciousness*) is, mely az alanyi jogok valamilyen szintű tudatosítása és alkalmazása a mindennapi és jogi életben és az ahhoz kapcsolódó eljárásokban.

Az átlagos állampolgárok értelmi és érzelmi viszonyulása a jogi világhoz alapvetően a szakmai közösség tudatosságának függvényében változtatható és formálható. Azonban egy egész generációban, társadalmi rétegben vagy más csoportban hosszú idő alatt, különféle tapasztalások, hiedelmek és nem tudatos észlelések alapján kialakult képet megváltoztatni nagyon nehéz munka, mely nemcsak az ügy iránti elköteleződést, de megfelelő (nyelvi) eszközöket is igényel. A jogi szocializáció azonban már gyermekkorban elkezdődik, az első találkozások a különböző hatóságokkal vagy morális döntést igénylő helyzetekkel kiváló nyitányai ennek a folyamatnak. Ahhoz pedig, hogy növeljük a következő generációk jogtudatát, csökkentsük a bennük élő előítéleteket és idegenséget a jog, annak intézményei és képviselői iránt fontos a nyelvi reform is, hiszen a megértés és megértetés egyik legalapvetőbb formája van a kezünkben. Próbálkozások vannak, például az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének

⁸⁷ KARCSAY Sándor: „Jog és Nyelv” *Jogtudományi Közlöny* 1981/4 325-338. 326.

⁸⁸ DOBOS (20. lj.) 260.

kifejezetten gyermeknyelven gyermekek számára készült verziója,⁸⁹ ám ezt a vonalat szükségesnek tartom tudatosan, a befogadókra reflektív és reaktív módon tovább vezetni.

3.3. A jogi elidegenedés nyelvi formái és következményei

3.3.1. A jogi elidegenedés

A fentebb leírt folyamatok mögött meghúzódik egy eddig ki nem mondott, ám mindvégig jelenlévő fogalom, a jogi elidegenedés (*legal alienation*). A társadalomtudományokban már régóta foglalkoznak az elidegenedés koncepciójával, azonban a társadalmi-jogi kutatások és vizsgálódások világába viszonylag kevesen emelték be a jogi elidegenedés nézőpontját. Marc Hertogh nagyon egyszerűen úgy fogalmazza meg ezt, mint egy olyan kognitív állapot, melyben az egyén pszichológiai értelemben lekapcsolódik, leválasztódik a hivatalos jogról, jogrendszerrel.⁹⁰

Árnyalva ezt a fél mondatot Seeman elméletéig nyúlnék vissza, aki öt olyan alapvető értelmezését találta az elidegenedés mindenkorai használatának, melyek által egységes keretbe foglalható ez a jelenség: (1) hatalomnélküliség, (2) jelentésnélküliség (értelmenélküliség?), (3) normátlanság, (4) elszigeteltség és (5) önelidegenedés.⁹¹ Ennek alapján formálta Hertogh már kifejezetten a jogi elidegenedésre vonatkoztatva saját értelmezését, melyben az alábbi négy típust különböztette meg:

1. a jogi jelentésnélküliség esetén az egyénnek az az érzése, hogy képtelen megérteni a jogot vagy előre látni egy jogi eljárás kimenetelét
2. a jogi hatalomnélküliség esetén úgy tűnik az egyén számára, hogy nincsen kontrollja az események felett, azaz a saját magatartása, cselekedetei nem meghatározó elemei az eljárás eredményének
3. a jogi cinizmus a normátlanság állapotához kötődik, ugyanis ekkor az egyén úgy látja, hogy a jog nem is számít többé
4. a jogi értékizoláció esetén pedig szakadék figyelhető meg az egyén értékrendje és a jog által közvetített értékek közt.⁹²

⁸⁹https://unicef.hu/wp-content/uploads/2019/05/gyermekjogi-egyezmeny-gyerekenyelven-2019.pdf?fbclid=IwAR0QLod6518dXKouhKIWsngx_0OaZmKag9zeDSNk0_aZKa51nLOYcrb39nnc

⁹⁰Marc HERTOZH: *Nobody's law: legal consciousness and legal alienation in everyday life* (London: Palgrave Macmillan, 2018)

⁹¹Melvin SEEMAN: „On The Meaning of Alienation” *American Sociological Review* 1959/6 783-791.

⁹²HERTOGH (90. lj.)

Ebben az értelmezésben az egyén és a jog közti távolság egyre növekszik, a folyamat egy vonalon is ábrázolható:

jogi jelentésnélküliség	jogi hatalomnélküliség	jogi cinizmus	jogi értékizoláció
az az érzés, hogy képtelenség megérteni a jogot vagy előre látni egy jogi eljárás kimenetelét	az az érzés, hogy képtelenség hatást gyakorolni az eljárás menetére	az az érzés, hogy a jog már nem is számít többé	szakadék az egyén értékrendje és a jog által közvetített értékek közt

4.táblázat: M. Hertogh: *A jogi elidegenedés spektruma alapján*⁹³

A közérthetőség szempontjából itt az elidegenedés kezdőpontja lesz kiemelt jelentőségű, a jelentésnélküliség állapotának érzése, hiszen ennek egyik legfőbb forrása a jogász nyelv és a laikus megértése közt húzódó szakadék. Az egyszerű állampolgárok számára az idegen nyelvnek ható törvénykönyvek és a félelmetes körmondatokkal túlirt hivatalos iratok elérhetetlen világgá változtatják a jog egyébként is távolinak ható jelenségét, a számukra ismeretlen szabályok szerint játszott eljárások pedig szintén a jelentésnélküliség érzését növelik. Azt hiszem nincs szükség arra, hogy túlmagyarázzam milyen apró lépés ebből a nyelvileg hátrányos, kiszolgáltatott, függő helyzetből a jog használni nem tudása által átkerülni a jogi hatalomnélküliség állapotába. Szerencsére előfordulnak olyan tanulmányok is, melyek szerint a jogalkotóknak és jogalkalmazóknak is érdemes lenne arra törekedni, hogy a laikusok ne érezzék maguktól idegennek és távolinak a jogot és ne fogadják el a mindebből fakadó, tradicionálisan rájuk osztott passzív szerepeket.⁹⁴

Szűkebben közelítve a szociológia területén megfogalmaztak már olyan elméleteket, melyek konkrétan az értelemnélküliség és hatalomnélküliség állapotával összefüggésben vizsgálják az emberek jólétét. Gyakran az az érzése ugyanis az egyéneknek, hogy valamely jövőbeni esemény fontos számukra, azonban nincsen kontrolljuk felette, például egy jogi eljárás végén hozott ítéleten múlik a családi vagy vagyoni állapotuk, mégis azt érzik, hogy vallomásaik, beadványaik nem jelentenek befolyást az ügy kimenetelére. Mindezt veszélyhelyzetként élik

⁹³ HERTOGH (90. lj.) 57.

⁹⁴ VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: „A bizalom és a szolidaritás - a társadalmi biztonság sarokkövei” In: VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: *Jogtudatról - Alulnézetben* (Budapest: L' Harmattan Kft., 2010) 149-165.

meg, ami bizonytalanságot és ahhoz hasonló megelékeket jelent így csökkentve a szubjektív jólétüket.⁹⁵

3.4. A bizalom nyelvi vonatkozásai

A közérthetőség még egy társadalomtudósok által konszenzuálisan fontosnak tartott⁹⁶ jelenségre kihatással van: az állampolgárok bizalmára. A jogrendszer intézményeibe, például a bíróságba vagy rendőrségbe vetett bizalom (*institutional trust*⁹⁷) egyik legfontosabb befolyásoló tényezője ugyanis az emberek által érzékelt eljárási méltányosság.

Tyler (és mások⁹⁸) alapján elmondható, hogy a jogrendszerbe vetett bizalmat elsősorban az igazságszolgáltatáshoz kapcsolt intézmények eljárásai során érzékelt méltányosság formálja.⁹⁹ Boda és Barta pedig empirikus adójogi kutatásának eredményében támasztotta alá, hogy a NAV procedurális méltányosságával kapcsolatos percepciók befolyásolják az adóhatóságba vetett bizalmat, ezáltal pedig az önkéntes adófizetési hajlandóságot is.¹⁰⁰ Fentebb a tisztességes eljárás és érthető kommunikáció kapcsolatáról már esett szó.

Mindennek a valóságtartalmát bizonyítékok nélkül is érzékeljük: egy kérdőíves felmérés alapján például a megkérdezett bírák 86%-a gondolta úgy, hogy a közérthetőség erősíti a közbizalmat.¹⁰¹ Ez az egész eljárás menetére vonatkozik, a jogba vetett általános bizalmat, az arról való vélekedést messzemenően befolyásolja az, hogy a hatóságok hogyan bánnak velünk.¹⁰² Különösen jelentős az indokolás esetében a közérthetőség, mivel ezzel összefogja és magyarázza a bíró a teljes ügyet, az eljárást, a döntését. Az indokolás a megismertetés eszköze, feladata, hogy a bírósági döntést a bíró az egyént előtérbe helyezve úgy mutassa be, hogy az az érintett számára elfogadható legyen.¹⁰³

⁹⁵ Alexander GROB: „Perceived Control and Subjective Well-being across Nations and across the Life Span” In: DIENER - SUH (szerk.) *Culture and Subjective Well-being* (Cambridge: The MIT Press, 2000)

⁹⁶ Jan DELHEY - Kenneth NEWTON: „Who trusts?: The origins of social trust in seven societies” *European Societies*. 2003/2 93-137.

⁹⁷ Toshio YAMAGISHI - Karen S. COOK - Motoki WATABE: „Uncertainty, Trust, and Commitment Formation in the United States and Japan” *American Journal of Sociology* 1998/1 165-194.

⁹⁸ BODA Zsolt: *Bizalom és közpolitika: Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* (Budapest: Argumentum, MTA TKPTI, 2015)

⁹⁹ Tom R. TYLER: *Why people obey the law* (Princeton: Princeton University Press, 2006)

¹⁰⁰ BODA - BARTHA: „Adófizetési hajlandóság és bizalom” in: BODA Zsolt: *Bizalom és közpolitika: Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* (Budapest: Argumentum, MTA TKPTI, 2015) 97-112.

¹⁰¹ GÁBRI Angéla: „Közérthetőség a hazai büntetőeljárási jogban” *Jogtudományi Közlöny* 2019/12. 497–505.

¹⁰² TYLER (99. l.j.)

¹⁰³ Christoph ENGEL: „The Impact of Representation Norms on the Quality of Judicial Decisions”, *SSRN Electronic Journal*, 2004.

De miért is fontos a bizalom kérdése? Azért, mert kizárólag a szankciók alapján nem tudna működni egy jogrendszer sem. Ha az állampolgárok bíznak a jogban és az azt körülvevő intézményi hálóban, az növeli az együttműködési hajlandóságot és a jogkövetés esélyét.¹⁰⁴

A bizalom a legitimációnak is fontos része.¹⁰⁵ A legitimáción alapuló szabálykövetés pedig nem mérlegel, hanem internalizálva a normakövetés mögöttes okait azt szokássá teszi, s ebben az esetben maga a normaszegés járna mérlegeléssel, vívódással, pszichológiai költségekkel az egyén számára.¹⁰⁶ Tyler szerint ideális esetben az emberek elsődlegesen nem azért engedelmeskednek a törvényeknek, mert félnek a büntetéstől, hanem mert bíznak a jogban és a hatóságokban.¹⁰⁷ Bíznak abban, hogy kérdés esetén hivatásos szakemberek lesznek a segítségükre, s egyéni problémáikat vagy másokkal való vitáikat nyugodtan eléjük vihetik ahelyett, hogy (jog)kerülő utakat kellene választaniuk. Pestalozzi megfogalmazásában: a jog biztonsága, ami egy külső biztonság, belső biztonságérzethez vezet, mivel a jog biztonsága bizalmat szül, a bizalom pedig nyugodtságot.¹⁰⁸

Szélesebb látószögből pedig nemcsak az egyszerű emberek világában jár előnyökkel az intézményekbe vetett bizalom növekedése, ugyanis a közpolitika megvalósítása alapvetően függ a jogrendszerbe vetett bizalomtól. Az együttműködési hajlandóságot növelve fontos alkotóeleme a társadalmi felemelkedésnek, a gazdasági fejlődésnek vagy akár a versenyképesség fenntartásának is,¹⁰⁹ s segíthet kigyógyulnia a magyar társadalomnak a bizalmi válságból.

3.5. A jogi kultúra

3.5.1. A külső és belső jogi kultúra különbségei és jelentősége

Mindezek után érdemes visszatérni a korábban már emlegetett jogi kultúra fogalmához. Fentebb a friedman-i értelmezést követve általános ernyőfogalomként határoztam meg, melyre rezonál H. Szilágyi Friedmant is figyelembe vett definíciója: „a jogi kultúra a joggal

¹⁰⁴ BODA Zsolt: „Bizalom, legitimitás, jogkövetés” in: BADÓ - GAJDUSCHEK - JAKAB (szerk): *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA TK JTI, 2016)

¹⁰⁵ HERTOUGH (90. lj.)

¹⁰⁶ Ian HURD: „Legitimacy and Authority in International Politics” *International Organization* 1999/2 379-408.

¹⁰⁷ BODA (104. lj.)

¹⁰⁸ Franz-Xaver KAUFMANN: *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem: Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften 24 Tabellen, 9 Übersichten.* (Stuttgart: Enke, 1973) idézi: VICSEK Lilla Mária. *Bizonytalanságérzet és meghatározó tényezők a mai Magyarországon* Phd értekezés, Budapest, 2003.

¹⁰⁹ a kérdések részletes kifejtését lásd: MURAKÖZY László: *A bizalmatlanság hálójában: A magyar beteg* (Budapest: Corvina, 2012)

kapcsolatos értékek, normák, szimbólumok, narratívák és a társadalmi gyakorlatok sajátos mintázatainak szövedéke”.¹¹⁰

A jogi kultúra tovább árnyalható, bontható a belső és a külső jogi kultúrára: ez a megkülönböztetés, pontosabban a két típus párbeszéde fontos utakat nyithat abban a gondolkodásban, mely a professzionalitás felől tekint a laikus világra. Mivel a közérthetőség kapcsán az egyik legkönnyebben azonosítható probléma a két világ közti távolság, az eltérő befogadási lehetőségek és a nyelvi szakadék, ezáltal az előbbi különbségtétel talán a közérthetőségről is képes lehet újat mondani.

A belső jogi kultúra a tudományterület és gyakorlat professzionális művelőihez kapcsolódik, a kifejezetten jogi feladatot ellátó személyek alkotta jogi kultúrát jelenti, még a külső formája az általános társadalmi jogi kultúrát foglalja magában.¹¹¹ H. Szilágyi a külső- belső ellentétpár mint meghatározás mellett a professzionális és laikus jogi kultúra fogalompárossal is él.¹¹² Amit jogi elidegenedésként fogalmaztam meg eddig, az a hertoghi értelmezésben valójában a két világ közti különbségre utal.

H. Szilágyi szerint „a kettő kölcsönösen alakítja egymást, egy olyan játékteret létrehozva, amely nélkülözhetetlen a társadalmi változásokhoz való alkalmazkodásban vagy éppen a változások indukálásához”.¹¹³ A professzionális kultúra hatással van ugyanis a laikusra, tudatosan változtathatja, fejlesztheti azt. Azonban a laikus kultúrának is éppoly fontos szerepe van ebben a párbeszédben, visszajelzéseket, válaszreakciókat adhat, amivel orientálhatja, kritikák vagy elismerések által terelgetheti, hatékonyabbá teheti azt. A közérthetőség esetén azért nagyon egyszerű ennek a dinamikának az elemzése, mert a laikus oldalról egyértelműen az az üzenet érkezik, hogy a jelenleg használt jogi nyelv és jogi kommunikáció reformokat igényel – elég a bevezetésben említett Plain Language Movementre és annak a különböző nemzeti verzióira gondolnunk.

Mivel mint minden társadalmi képződmény, a nyelv is folytonosan változik az őt érő erők hatására, így a jogi szaknyelv is képes formálódásra, átalakulásra, melyre komoly hatása van a jogászai közösségnek. A kérdés az, hogyan reagálnak a szakmabeliek a külső jogi kultúrából felénk érkező kérésekre, miképp foglalnak állást a közérthetőség és szakmaiság értékvitájában.

¹¹⁰ H. SZILÁGYI (71. l.j.)

¹¹¹ Lawrence M. FRIEDMAN: *The legal system: a social science perspective* (New York: Russell Sage Foundation, 1977) 223.

¹¹² H. SZILÁGYI (71. l.j.)

¹¹³ H. SZILÁGYI (75. l.j.) 207.

Hagyják belesüllyedni a jogi szaknyelv távolságtartó magasságaiba, komfortos formuláiba a szövegeket vagy változásokat eszközölnek a szélesebb megértés érdekében?

Szintén H. Szilágyi igen finoman érzékelteti a két jogi kultúra közti narratívák távolságát egymástól: ameddig a professzionális kultúrában a „jog történetei” a dominánsak, melyek általában jogi szakszövegekként (például határozatokként) jelennek meg, addig a laikus jogi kultúrában a „jogról szóló történetek” vannak előtérben.¹¹⁴ Utóbbiak megjelennek a mindennapi élet beszélgetéseiben, kulturális produktumaiban, még az előbbieket a szigorú jogászai közegben belül kapnak teret.

Ugyanezt a hatalmas szakadékot Váriné például egészen addig vezeti tovább, hogy manapság már ahhoz is külön beállítódás kell, hogy az egyébként felettünk állónak és idegennek tűnő jogrendszer részeként tudjuk magunkat elhelyezni. Sokkal közelebb érzékeljük ugyanis azt a mindenkori hatalomhoz, mint önmagunkhoz és egyáltalán a hétköznapi emberek szférájához. Annak ellenére, hogy az erkölcsi- morális értékek közvetítőjének, a probléma- és konfliktusmegoldás központjának kellene tekinteni „a jog a maga bonyolult szakszargonjával, monolitikusnak és mozdulatlanak tűnő tekintélyes intézményeivel idegen a mindennapi élettől, s mintegy ránehezedik az emberre, aki tudás és eszköz nélkül kiszolgáltatottnak érzi magát vele szemben.”¹¹⁵ A két dimenzió különbségeit természetesen lehetetlen – és szükségtelen is – volna feloldani, azonban a nyelvi közelítés lehetséges volna. Mit lehet tenni ennek érdekében?

Ezeknek a kérdésnek a megválaszolásához szintén a dolgozatomban elejére utalnék vissza, ahol néhány egyszerű, mindenki által könnyedén használható technikákat villantottam fel, melyek segíthetnek a közérthetőbb fogalmazás megvalósításában. Ezáltal a szövegek érthetőbbé és befogadhatóbbá váltak, a hétköznapi ember pedig máris egy apró, de jelentős lépéssel közelebb került a jog távoli, ijesztő és (nyelvileg is) idegen világához. Ezek a technikák és a nyelvi szakadék szűkítésének legtöbb ilyen jellegű módszere a nyelven belüli átfordítás fogalmával írható le.

3.5.2. Az intralingvális átfordítások szerepe a jogi kommunikációban

A nyelven belüli átfordítás, azaz az intralingvális fordítás fogalma Roman Jakobsonhoz kötődik, s azt a műveletet jelöli, mikor nyelvi jeleket ugyanazon nyelv más jeleinek a

¹¹⁴ H. SZILÁGYI (71. l.j.)

¹¹⁵ VÁRINÉ (52. l.j.) 19.

segítségével értelmezzük,¹¹⁶ azaz ugyanazt a tartalmat ugyanazon a nyelven fejezzük ki, de más nyelvi eszközökkel. Ennek a műveletnek általában az a célja, hogy kiküszöböljék a különböző nyelvi akadályokat, s ezáltal képesek legyünk megérteni egymást.

Ezek az akadályok többféle forrásból eredhetnek, ilyen egyrészt a nyelv időbeli változása. Ez indította például Nádasdy Ádámot is, hogy prózai fordítást készítsen a magyar nyelven írott Bánk bánhoz. Ahogyan ő fogalmaz „az idő múlásával a szöveg számos helye homályossá vagy – ami veszélyesebb – félreérthetővé vált. Ezért teszek az eredeti mellé egy mai nyelvű prózai fordítást, hogy a mai olvasó is jól értse, mit mond ez az izgalmas szöveg.”¹¹⁷ Másrészt lehetnek térbeli távolságból adódó nyelvi különbségek (tájnnyelvi tagolódás), mikor például az erdélyi magyar barátom megmagyarázza mi az a pix vagy jale. Harmadrészt beszélhetünk eltérő nyelvhasználati módokról (regiszterekről) is – a továbbiakban ez kerül majd a középpontba.

A személyek közti különböző regiszterhasználat okait három csoportba szokás sorolni. Adódhat szituacionális eltérésekből (pl.: a kérdező rendőr hatalmi helyzete a gyanúsítotthoz képest) szociális különbségekből (pl.: az aluliskolázott társadalmi rétegek és a jogalkotók közti nyelvhasználati távolság) vagy kulturális különbségekből (pl.: határon túli magyar anyanyelvű diák és az oktatási intézménye által kiadott utasítás). Láthatóan mind olyan helyzet, mely igényli a közlés lefordítását (átfordítását), a magyar nyelv egyik regiszteréről a másikra.

Mióta a modern hermeneutikai fordításelméletek szakítottak azzal a korábbi elgondolással, mely szerint az eredeti szöveg reprodukálható lenne, s interpretációként kezdték tekinteni a fordításra, feltételezzük, hogy a nyelven belüli jelek átváltása is értelmezésen alapul. Ahogyan Gadamer klasszikusan mondja „minden fordító interpretátor”¹¹⁸ ugyanis a fordító egyfajta közvetítővé válik a szöveg és a befogadója közt, hasonlóan a zenészhez, aki kifejti (interpretálja) a zeneszerző által lejegyzett kottát a hallgatók számára.¹¹⁹ Úgy is fogalmazhatunk, hogy az intralingvális fordítás értelme egy szöveg máshogyan történő megismétlése, értelmezése egy másodlagos kommunikációs helyzetben, másodlagos célcsoport számára, eltérő kognitív helyzetben.¹²⁰

¹¹⁶ Roman JAKOBSON: „Fordítás és nyelvészet” In: FÓNAGY - SZÉPE (szerk.) *Hang - Jel - Vers* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1972)

¹¹⁷ KATONA József - NÁDASDY ÁDÁM: *Bánk bán: eredeti szöveg és mai magyar prózai fordítás: párhuzamos kiadás* (Budapest: Magvető Kiadó, 2019)

¹¹⁸ Hans-Georg GADAMER: *Igazság és módszer- Egy filozófiai hermeneutika vázlata* (Budapest: Osiris, 2003) 429.

¹¹⁹ Hans-Georg GADAMER: *A szép aktualitása* (Budapest: T-Twins 1994)

¹²⁰ HELTAI Pál: „Nyelven belüli fordítás,” in: GECSŐ - SÁRDI (szerk.): *Nyelvi funkciók- Stílus és kapcsolat* ((Budapest: Tinta, 2011)

Amennyiben az intralingvális fordítások világokat áthidaló szerepét, s az ezen technikát alkalmazó hermészi pozícióba helyezett jogászokat tekintjük, úgy kihagyhatatlanul felbukkan a fordításból mint értelmezésből fakadó legerősebb ellenérv: a torzítás kérdése. Professzionális körökben ugyanis számtalanszor felbukkan az a gondolat, mely szerint nem is az empátia vagy szándék hiánya okozza a közérthetőség elutasítását, hanem egyszerűen a közlés torzulásának lehetősége, az a félelem, hogy a szakmai tartalom, melyet mindenki számára befogadható nyelvi formába fordítunk át, megváltozik, nem lesz maradéktalanul igaz. Például szigorúan értelmezve nem mondhatjuk az ingatlan helyett egyszerűen azt, hogy épület és amennyiben „a védői indítvány szerint a gyanúsított vonatkozásában nem vonható le alappal következtetés arra, hogy kényszerintézkedés nélkül újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el”, az nem egészen azt jelenti, hogy „még akkor sem valószínű, hogy újra bűnözésre vetemedne, ha nem zárjuk börtönbe”.¹²¹

A jobb megértés érdekében érdemes bevezetni az ekvivalencia fogalmát. Az ekvivalencia arra a kérdésre keresi a választ, hogy két kifejezésnek, a forrásnyelvi (eredeti) és a célnyelvi (átfordított) szövegnek az egyenértékűsége hogyan és mennyiben lehetséges, ha lehetséges egyáltalán. Azaz arra irányul, hogy ugyanazt jelenti-e a két szöveg.¹²² „Tudjuk persze – írja Szabó Miklós erre a problémára reagálva – hogy ez gyakorlatilag – és elméletileg is – lehetetlen”,¹²³ hiszen minden fordítás csak bizonyos mértékben képes egyenértékűséget teremteni az elsődleges és a másodlagos szöveg közt.

Ez különösen a ténymegállapításokon alapuló jogi eljárások esetében vethet fel komoly kétségeket, hiszen akár az is előfordulhat, hogy a többszörös nyelven belüli átfordítások okozta torzulások eredményeképpen hibás ténymegállapítások, így hibás döntések, akár hibás ítéletek születnek. Azonban az elkerülhetetlen, hogy a laikusok által előadott, köznapi nyelven megfogalmazott történeteket értékelhető jogi tényekké alakítsanak vagy éppen a jogi szövegeket fordítsák át mindenki számára érthető formába. Így tehát a nyelven belüli fordítások alkalmazása egy megfelelően működő jogrendszerben mindennapos. Amennyiben ezt elfogadjuk, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy ez szükségképpen torzításokat fog okozni a kezdő és a záró történet között. A folyamat negatív következményeinek elkerülésére lenne

¹²¹a Helsinki Bizottság karikatúrája a jogi nyelvről: <https://helsinki.hu/tenyleg-erted-mit-irsz-ala-a-magyar-helsinki-bizottsag-kvize-a-hatosagok-szovegeinek-erthetetlensegerol/>

¹²² Dobos bevezetné az „intralingvális fordítási ekvivalencia” fogalmát, lásd: DOBOS Csilla: „Az inter- és az intralingvális ekvivalencia jellemzői a szakfordításban” *Porta Lingua* 2023/2 9–22.

¹²³ SZABÓ Miklós: „Nyelvi átfordítások a jogban,„ in: SZABÓ – DOBOS (szerk.): *Nyelvében a jog: nyelvhasználat a jogi eljárásban* (Miskolc: Bíbor 2010) 25.

megoldás az erre képzett szakemberek jelenléte, hiszen az átfordítások okozta lehetséges torzítási faktort megfelelő nyelvi eszközökkel lehetséges kezelni.

Mindemellett azzal is tisztában kell lennünk, hogy a fentebb is említett eseményekről gyakran csak a laikus személyek rendelkeznek tudással, s ezek megszerzéséhez szintén folytonos regiszterváltások szükségesek. Megkérdezheti a bíró ugyan a tízéves telepki kislány sértettől, hogy történt-e a Btk. 197.§ (2) bekezdése szerinti szexuális erőszak a sérelmére, ám igen kicsi az esély, hogy ebben a formában választ kapna. Nagy eséllyel a jól szituált házaspár sem fogja tudni megmondani a bontóper során, hogy megállapodtak-e a járulékos kérdésekben, azonban arra már fognak tudni válaszolni, hogy miben egyeztek meg a közös, kiskorú gyermekük tartását vagy a szülői felügyeletet illetően.

Egy kutatás során rögzített többórnyi hanganyag elemzése után a hazai joggyakorlat tekintetében is bizonyítást nyert, hogy a jogi eljárások során a ténymegállapítások hatékonyságának feltétele a nyelvi kommunikáció sikeressége. Amennyiben a részt vevő laikusok és a hivatásos jogászok közötti interakciókban megértés- és közlésbeli problémák, hiányosságok, merülnek fel, akkor az jelentős mértékben kihat a ténymegállapítás folyamatára, és végső soron az eljárás végső eredményére, az ítéletre is. Mindezt korábbi, amerikai szintén végzett „courtroom studies” eredmények alapozták meg.¹²⁴

Összefoglalva mindez arra mutat, hogy a nyelven belüli átfordítások mindenképpen előfordulnak a laikusokkal való jogi kommunikáció során, akár ellenzi valaki a közérthető fogalmazás használatát, akár nem. Dolgozatom alapvető következtetése, hogy még gyakrabban, még több szintén volna rá szükség. Ez általában torzulásokat eredményez majd, melyek mértéke azonban változhat a közvetítő jogász személyétől függően. Azaz a pontossághoz vezető út nem a magas szakmai regiszterhez való ragaszkodásban rejlik, sokkal inkább az átjárási képességben a nyelv dimenziói közt. A jogi szakkommunikációnak olyan közvetítőkre van szüksége, akik képesek más emberek nyelvi- kulturális világára, megértésére hangolódni, valamint rendelkeznek kellő tudással és jártassággal a nyelvi rétegek közötti átjáráshoz. Azaz tudják mind a két síkon, mind a két nyelvi dimenzióban alkalmazni, használni a jogász technolektust.

¹²⁴ VINNAI (31. l.)

4. Konklúziók

Dolgozatom alapvető állítása az egyszerűbb jogi nyelvhasználat fejlesztésének szükségessége, s összefoglalva elmondhatjuk, hogy számos érv sorakozik fel ennek fontossága mellett. Mindazon jogi kommunikáció ugyanis, melyben laikus felek is érintettek vagy érintettek lehetnek, mindazon jogi szövegek, melyek nemcsak a jogvégzett személyek egymás közti diskurzusaira szolgálnak, nyelvi reformot igényelnek. A szaknyelvek természetesen rendelkeznek bizonyos tulajdonságokkal és követelményekkel, melyeknek eleget kell tenniük, azonban a jog olyan széleskörű és mély befolyást gyakorol az állampolgárok életére, hogy nyelvileg is képesnek kellene lennie arra, hogy mozogjon abban a világban, melyet szabályozni próbál.

Az egyszerű emberek gyakori tapasztalata, hogy a különböző jogi eljárások által passzív, kiszolgáltatott szerepbe kényszerülnek, mások által irányított bábuvá válnak egy olyan játékban, ahol még a szabályokat sem ismerik. A megértésük ellehetetlenül és nyelvi eszköztelenségük által elveszítik annak lehetőségét, hogy befolyást gyakoroljanak a saját életükre. Azonban egyre többen szeretnék alaposabban megérteni a jogaikat és kötelezettségeiket, részévé válni annak a rendszernek, mely az életüket szabályozza. Az eljárások résztvevői nemcsak jelen kívánnak lenni a jövőjükről döntő folyamatok során, hanem aktívan szeretnék alakítani annak menetét. Akik bíznak a jogi szakma képviselőiben, már kevésbé vakon és feltételek nélkül fogadják el ezt a hatalmi helyzetet, függés helyett támogatást várnak.

Korábban hajlamosak voltunk a jogot, s ezzel együtt a jogi szövegeket valamiféle felsőbb, távoli jelenséggént tekinteni, melyeket az egyszerű ember nem érthet meg. A mindenki számára érthető és befogadható jogszabályok és szövegek gondolata azonban új utakat nyitott a tradicionális felfogásokhoz képest. Tagadhatatlan, hogy az elmúlt években sikerült változásokat elérni, azonban mindezen lassú és részleges átalakulások nem elégítik ki a társadalmi igényeket.

Az állampolgárok jogra vonatkozó ismereteinek, képességeinek fejlesztése, a jog használni tudásához szükséges eszközök biztosítása mind elősegíthető nyelvi mechanizmusok alkalmazásával. Minél korábban kezdődik meg ez a folyamat, annál sikeresebb lehet a jogtudat fejlesztésére, a jogismeret tágítására, a jogérzőkenység és jogi attitűd javítására törekvő jogi szocializáció. A két világ mindezek által közelebb juthat egymáshoz, s az a mesterséges konstrukció, melyet az emberi viselkedés szabályozására hozunk létre, végre valójában az emberekről szólhat. A jogi elidegenedés nem egy egyirányú út, megfelelő eszközökkel

visszafelé is lehet haladni rajta, elérve azt, hogy az állampolgárok megbízzanak a jogban, annak intézményeiben és képviselőiben.

Éppen ezért kulcsfontosságú a szakmai apparátus közvetítő szerepe. A folytonos intralingvális fordítások által segíthetnek mindenkinek megérteni ezt a szerteágazó és bonyolult területét a társadalmi életünknek. Mindaz, ami a szóbeli közlések során már elkezdődni látszik, az írásbeli jogi szövegek esetén is alkalmazható lenne. Ahogyan a bíró átfordítja a jogszabályok szerkezeti és lexikai tulajdonságain alapuló kérdését az összezavarodott tekintetű tanúnak, éppúgy átírható a postai úton kiküldött idéző vagy felszólító levél is.

Az alturista jogászok számára mindez elég ok lehet arra, hogy igyekezzenek közelebb hozni a jogi nyelvet, s érthetőbb formában közvetíteni tudásukat. Azonban az átlagos emberektől induló szemléletváltás pedig talán még a magukat helyettesíthetetlen „nyelvészeti leviatánként” identifikáló jogászok¹²⁵ nyelvhasználatába is képes lesz változást elérni.

¹²⁵ BUTT (51. l.j.) 29.

Bibliográfia

Irodalomjegyzék:

ÁRVA Zsuzsanna: *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Wolters Kluwer

BALOGH Dorka: „Jogi szövegtípusok és közérthetőség” *Glossa Iuridica* 2023/3 177-196.

BALOGH Dorka: *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben* Phd értekezés, Budapest, 2020.

BARTHA Csilla: „Nyelvi hátrány és iskola” *Iskolakultúra* 2002/6.–7, s. 84–93.

BERKICS Mihály: Laikusok és jogászok nézetei a jogról. In: BERKICS Mihály - HUNYADI György: *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem*. (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015)

Erhard BLANKENBURG: „The Lawyers’ Lobby and the Welfare State: The Political Economy of Legal Aid” In: Francis REGAN (szerk.) *The transformation of legal aid: comparative and historical studies*. (Oxford, New York: Oxford University Press, 1999) idézi: JAGUSZTIN Tamás: „A joghoz jutás fejlődése a modern közérdekű igényérvényesítésig Európában” *Acta Humana* 2017/5 23-40.

BODA - BARTHA: „Adófizetési hajlandóság és bizalom” in: BODA Zsolt: *Bizalom és közpolitika: Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* (Budapest: Argumentum, MTA TKPTI, 2015) 97-112.

BODA Zsolt: „Bizalom, legitimitás, jogkövetés,, in: BADÓ - GAJDUSCHEK - JAKAB (szerk): *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA TK JTI, 2016)

BODA Zsolt: *Bizalom és közpolitika: Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* (Budapest: Argumentum, MTA TKPTI, 2015)

BODNÁR Eszter- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán (szerk.): *Alkotmányos tanok* HVG-ORAC, Budapest: 2021)

Peter BUTT: „Legalese versus plain language” *Amicus Curiae* 2001/35. 28–32.

CZINE Ágnes: *A tisztességes bírósági eljárás: audiatur et altera pars* (Budapest: HVG-ORAC, 2020)

Jan DELHEY - Kenneth NEWTON: „Who trusts?: The origins of social trust in seven societies” *European Societies*. 2003/2 93-137.

DOBOS Csilla: „Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció” In: DOBOS Csilla (szerk.): *Szaknyelvi kommunikáció* (Budapest: Tinta Könyvek, 2010) 184-257.

DOBOS Csilla: „Az inter- és az intralingvális ekvivalencia jellemzői a szakfordításban” *Porta Lingua* 2023/2 9–22.

DOBOS Csilla: „A nyelven belüli fordítás és a tisztességes jogi eljárás,, in: SZABÓ Miklós (szerk.) *A jog nyelvi dimenziója* (Miskolc: Bíbor, 2015)

Murray EDELMAN: *A politika szimbolikus valósága* (Budapest: L’ Harmattan Kft., 2005)

Christoph ENGEL: „The Impact of Representation Norms on the Quality of Judicial Decisions,, *SSRN Electronic Journal*, 2004.

ERCSEY Zsombor: *Az Szja- és az Áfa-szabályozásigazságossága a magyar adórendszerben* (2012)

FEKETE Balázs: „A kortárs „jogi kultúra” fogalom eredete: Lawrence M. Friedman a jogi kultúráról” *Iustum aequum salutare* 2017/1.

FEKETE Balázs: „Jogi kultúra és jogosultságkultúra. Egy lehetséges fogalmi háló vázlata” *MJSZ* 2020/1.

Adam D. FINE - Rick TRINKNER „Legal Socialisation” In: *Legal Socialisation* (Routledge, 2022)

Lawrence M. FRIEDMAN: *The legal system: a social science perspective* (New York: Russell Sage Foundation, 1977)

GÁBRI Angéla: „Közérthetőség a hazai büntetőeljárás jogban” *Jogtudományi Közlöny* 2019/12. 497–505.

Hans-Georg GADAMER: *Igazság és módszer- Egy filozófiai hermeneutika vázlata* (Budapest: Osiris, 2003)

Hans-Georg GADAMER: *A szép aktualitása* (Budapest: T-Twins 1994)

GAJDUSCHEK György: „A magyar közigazgatás és közigazgatás- tudomány jogias jellegéről” *Politikatudományi Szemle* 21/4. 29-49.

GAJDUSCHEK György: „Jogtudat és értékvilág – mint a magyar jogrendszer környezete” In: *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016)

GAJDUSCHEK György - FEKETE Balázs: „A magyar lakosság jogismerete az elmúlt fél évszázadban és ma – Összehasonlító elemzés Kulcsár Kálmán 1965-ös empirikus kutatása alapján” *Pro Futuro* 2015/1/42 11-28.

Gerard GENETTE: „Transztextualitás” *Helikon* 1996/1-2. 92-98.

James L. GIBSON - Gregory A. CALDEIRA: „The Legal Cultures of Europe” *Law & Society Review* 1996/1 55-85

Alexander GROB: „Perceived Control and Subjective Well-being across Nations and across the Life Span” In: DIENER - SUH (szerk.) *Culture and Subjective Well-being* (Cambridge: The MIT Press, 2000)

HELTAI Pál: „Nyelven belüli fordítás” in: GECSŐ - SÁRDI (szerk.): *Nyelvi funkciók- Stílus és kapcsolat* (Budapest: Tinta, 2011)

HELTAI Pál: „Szakmai kommunikáció és szaknyelv” In: *Porta Lingu: Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban* (Debrecen: Center Print Nyomda, 2006)

Pamela HERD - Donald P. MOYNIHAN: *Administrative Burden: Policymaking by Other Means* (Russell Sage Foundation, 2019)

Marc HERTOIGH: *Nobody's law: legal consciousness and legal alienation in everyday life* (London: Palgrave Macmillan, 2018)

H. SZILÁGYI István: „Jogi kultúra” in JAKAB – KÖNCZÖL – MENYHÁRD – SÜLYÖK (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogszociológia rovat, rovatszerkesztő: BENCZE Mátyás)

H. SZILÁGYI István: „Jogtudat” in JAKAB – KÖNCZÖL – MENYHÁRD – SÜLYÖK (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogszociológia rovat, rovatszerkesztő: BENCZE Mátyás)

H. SZILÁGYI István: „Kínos történetek” in: BODNÁR – FEKETE (szerk.): *Iustitia meghallgat* (Budapest: MTA TK JTI, 2018)

Ian HURD: „Legitimacy and Authority in International Politics” *International Organization* 1999/2 379-408.

JAGUSZTIN Tamás: „A joghoz jutás fejlődése a modern közérdekű igényérvényesítésig Európában” *Acta Humana* 2017/5 23-40.

Roman JAKOBSON: „Fordítás és nyelvészet” In: FÓNAGY - SZÉPE (szerk.) *Hang - Jel - Vers* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1972)

KARCSAY Sándor: „Jog és Nyelv” *Jogtudományi Közlöny* 1981/4 325-338.

KATONA József - NÁDASDY ÁDÁM: *Bánk bán: eredeti szöveg és mai magyar prózai fordítás: párhuzamos kiadás* (Budapest: Magvető Kiadó, 2019)

Franz-Xaver KAUFMANN: *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem: Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften 24 Tabellen, 9 Übersichten.* (Stuttgart: Enke, 1973)

KELSEN Hans: *General theory of norms* (Oxford: Clarendon, 1991)

KIEFER Ferenc - SIPTÁR Péter- BAKRÓ- NAGY Marianne (szerk.): *Magyar nyelv* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006)

KURTÁN Zsuzsa: „A jogi-közigazgatási szaknyelv rétegzettsége és a közérthetőség” *Porta Lingua* 2020. 123-134.

Berl KUTCHINSKY: „A jogtudat: a jogismeret és a jogról alkotott vélemény kutatásának áttekintése” In: SAJÓ András (szerk.) *Jog és szociológia. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979)

LUKÁCS Ágnes - PLÉH Csaba: *Pszicholingvisztika: magyar pszicholingvisztikai kézikönyv* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014)

MURAKÖZY László: *A bizalmatlanság hálójában: A magyar beteg* (Budapest: Corvina, 2012)

NÁDASDY Ádám - KÁLMÁN László - KRÁMER Lili: *Jogi bikkfanyelv - Közérthetően* (Szószátyár 6/11/2020)

P. SZILCZL Dóra: *Kritikai diskurzuselemzés- Egyetemi jegyzet* (Budapest- Piliscsaba, 2018)

PONGRÁTZ Emil: „A finantz magyarság” *Magyar Nyelvőr* 1875/4.

RÓBERT Péter - FEKETE Balázs: „Ki ellen nyerne meg ön egy pert? Attitűdök jogról, bizalomról rétegződési nézőpontból” *Iustum Aequum Salutare* 2017/1 81-97.

Melvin SEEMAN: „On The Meaning of Alienation” *American Sociological Review* 1959/6 783-791.

Cass R. SUNSTEIN: „Sludge Audits” *Behavioural Public Policy* 2022/4. 654–673.

SZABÓ Miklós: „A jogi nyelv erőtere” In: SZABÓ Miklós (szerk.): *A jog nyelvi dimenziója* (Miskolc: Bíbor, 2015) 179-188.

SZABÓ Miklós: „Nyelvi átfordítások a jogban,, in: SZABÓ – DOBOS (szerk.): *Nyelvében a jog: nyelvhasználat a jogi eljárásban* (Miskolc: Bíbor 2010)

Tom R. TYLER: *Why people obey the law* (Princeton: Princeton University Press, 2006)

ÜVEGES István: „Szabályalapú és géptanulásra alapozott megoldások a közérthető fogalmazás elősegítése érdekében” *Magyar Jogi Nyelv* 2023/1 12-20.

Teun A. VAN DIJK: Critical Discourse Analysis. In: TANNEN - HAMILTON - SCHIFFERIN (szerk.) *The Handbook of Discourse Analysis* (Wiley, 2015)

VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: „A bizalom és a szolidaritás - a társadalmi biztonság sarokkövei” In: VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: *Jogtudatról - Alulnézetben* (Budapest: L’ Harmattan Kft., 2010) 149-165.

VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: „A jogi szocializáció sajátossága, kötődése a szocializáció más formáihoz” In: VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya: *Jogtudatról - Alulnézetben* (Budapest: L’ Harmattan Kft., 2010) 15-42

VICSEK Lilla Mária. *Bizonytalanságérzet és meghatározó tényezők a mai Magyarországon* Phd értekezés, Budapest, 2003

VINNAI Edina: „Az első „jog és nyelv” kutatás hazánkban” *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. 2014 XII./1. 42-53.

VINNAI Edina: „Harc a szavakért – közérthetőség a jogban” *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 2017/1 42-53.

VINNAI Edina: „Hogyan hat a közérthetőség a szabálykövetésre?” *Magyar Jogi Nyelv* 2022/1

VINNAI Edina: *Jog és nyelv határán: a jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2017)

VINNAI Edina: „Jogismeret, jogi attitűd, jogtudat” In: *Jogszociológiai előadások: egyetemi jegyzet*. (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012)

VISEGRÁDY Antal: *Jogi kultúra, jogelmélet, joggyakorlat* (Budapest: Aula Kiadó Kft., 2003)

Christopher WILLIAMS: „Legal English and plain language: An introduction” *ESP across Cultures* 2004/1

Ludwig WITTGENSTEIN: *Filozófiai vizsgálódások* (Atlantisz Könyvkiadó, Budapest: 1998)

Toshio YAMAGISHI - Karen S. COOK - Motoki WATABE: „Uncertainty, Trust, and Commitment Formation in the United States and Japan” *American Journal of Sociology* 1998/1 165-194.

Jogforrások:

2017. évi CLI. törvény az adóigazgatási rendtartásról

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről

2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról

1160/B/1992 AB határozat

34/2014 (XI. 14.) AB határozat

42/1997. (VII. 1.) AB határozat

75/1995. (XII. 12.) AB határozat

Internetes hivatkozások:

[https://www.academia.edu/1621561/Progetto Chiaro and the plain language movement in Italy](https://www.academia.edu/1621561/Progetto_Chiaro_and_the_plain_language_movement_in_Italy)

<https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-klarsprak/klarsprakshistoria>

<https://www.iso.org/standard/78907.html>

<https://www.iso.org/standard/85774.html>

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_kutatasi-jelentes_HUN.pdf

<https://www.everand.com/listen/podcast/594329675>

<https://vilagosbeszed.hu/>

<https://kozerthetofogalmazas.hu/>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32016Q0512%2801%29>

<https://www.iso.org/standard/78907.html>

https://unicef.hu/wp-content/uploads/2019/05/gyermekjogi-egyezmeny-gyereknvelven-2019.pdf?fbclid=IwAR0QLod6518dXKouhKIWsgx_0OaZmKag9zeDSNk0_aZKa51nLOYcrb39nnc

<https://helsinki.hu/tenyleg-erted-mit-irsz-ala-a-magyar-helsinki-bizottsag-kvize-a-hatosagok-szovegeinek-erthetetlensegerol/>

<https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=99bdd781-aa3d-49ed-b9ee-beb7eb04e3ce>

<https://www.justice.gov/opa/speech/director-rachel-rossi-office-access-justice-delivers-keynote-remarks-during-stanford-law>